

2014–2020 metų
Europos Sąjungos
fondų investicijų
veiksmų programa

ŠIAURĖS
LIETUVOS
KOLEGIJA

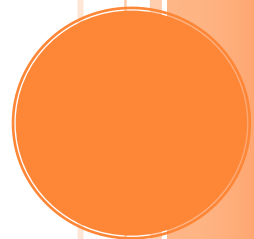
NORTHERN
LITHUANIA
COLLEGE

KORUPCIJA JAUNO ŽMOGAUS GYVENIME: RAIŠKA IR PREVENCIJA

*Neformalaus ugdymo programos
metodinė priemonė*

įgyvendinant ES struktūrinių fondų lėšų bendrai finansuojamą projektą
„Šiaulių apskrities jaunimo nepakantumo korupcijai nuostatų
formavimas“, projekto Nr.10.1.2-ESFA-K-917-02-0017

2018.09.20, Šiauliai

KORUPCIJA JAUNO ŽMOGAUS GYVENIME: RAIŠKA IR PREVENCIJA

Neformalaus ugdymo programos metodinė priemonė parengta įgyvendinant ES struktūrinių fondų lėšų bendrai finansuojamą projektą „Šiaulių apskrities jaunimo nepakantumo korupcijai nuostatų formavimas“, projekto Nr.10.1.2-ESFA-K-917-02-0017

**Neformalaus ugdymo programos
metodinės priemonės rengėjos**

**dr. Rita Toleikienė
dr. Vita Juknevičienė**

Neformalaus ugdymo programos apimtis: 7–8 val.

Tikslinė programos grupė: Šiaulių regiono 16–29 m. jaunimas.

Dalyvių skaičius grupėje: 15–20 asmenų.

TURINYS

I. NEFORMALIAUS UGDYMO PROGRAMOS APRAŠAS	3
II. NEFORMALIAUS UGDYMO PROGRAMOS METODINĖ MEDŽIAGA	5
2.1. Korupcijos viešajame valdyme samprata ir raiška	6
2.1.1. Korupcijos apibrėžtis	6
2.1.2. Korupcijos tipai	7
2.1.3. Korupcijos suvokimas	11
2.1.4. Korupcijos padariniai jaunimui ir visuomenei	13
2.1.5. Korupcijos prevencijos samprata ir priemonės	17
2.1.6. Antikorupcinių nuostatų formavimo metodai	18
2.1.6.1. <i>Forumo teatro metodas</i>	19
2.1.6.2. <i>Refleksija</i>	20
2.1.6.3. <i>Problemų medis</i>	21
2.1.6.4. <i>Diskusija</i>	21
2.1.6.5. <i>Edward de Bono „Šešių mąstymo skrybėlių“ metodas</i>	21
2.1.6.6. <i>Video medžiagos peržiūros metodas</i>	22
2.2. Korupcijos atpažinimo, suvokimo ir prevencijos užduotys	22
2.2.1. Galimų korupcijos situacijų rinkimuose ir sveikatos apsaugos srityse aprašai	22
2.2.1.1. <i>Galimos situacijos</i>	22
2.2.1.2. <i>Situacijų kūrimas</i>	23
2.2.2. Galimi situacijų sprendimo metodai	25
2.2.3. Priimtų sprendimų pasekmės	26
2.2.4. Prevencijos priemonių įgalinimas	27
2.2.5. Rekomenduojama video medžiaga	29
NAUDOTA LITERATŪRA	32

I. NEFORMALIAUS UGDYMO PROGRAMOS APRAŠAS

I. Neformaliojo ugdymo programos tikslas

Plėtoti tikslinės grupės žinias apie korupcijos apraiškas viešojo valdymo srityse, ugdyti gebėjimus atpažinti korupcijos atvejus bei formuoti jaunimo nepakantumo korupcijai nuostatas.

II. Neformaliojo ugdymo programos uždaviniai:

- 1) suteikti dalyviams teorinių žinių apie korupcijos priežastis ir pasekmes (žalą), tipus ir formas, specifika rinkimų ir sveikatos apsaugos srityse;
- 2) užsiėmimų metu formuoti nepakantumo korupcijai nuostatas atliekant praktines užduotis;
- 3) ugdyti gebėjimus atpažinti korupcines veikas ir skatinti įsitraukti į jaunimui skirtas antikorupcinio švietimo prevencines veiklas.

III. Neformalios ugdymo programos teminis planas

Temos Nr.	Temos pavadinimas	Temos apimtis (min.)	Teorinė darbo apimtis (min.)	Praktinio darbo apimtis (min.)
<i>I dalis „KORUPCIJOS VIEŠAJAME VALDYME SAMPRATA IR RAIŠKA“</i>				
1.1	Korupcijos samprata ir tipai	60	30	30
1.2.	Korupcijos priežastys ir padariniai jaunimui ir visuomenei	90	25	65
1.3.	Korupcijos prevencijos samprata ir priemonės	90	25	65
<i>II dalis „KORUPCIJOS ATPAŽINIMO, SUVOKIMO IR PREVENCIJOS UŽDUOTYS“</i>				
2.1.	Korupcinių situacijų sprendimas forumo teatro metodu	120	-	120
2.2.	Antikorupcinės reklamos kūrimas. Kūrybinių dirbtuvių užduotis – foto sekimas.	60–120	-	60–120

IV. Teminis planas (8 val.)

I dalis „KORUPCIJOS VIEŠAJAME VALDYME SAMPRATA IR RAIŠKA“

1 TEMA. Korupcijos samprata ir tipai (60 min). Interaktyvus seminaras, kurio metu pristatoma korupcijos sampratos įvairovė, korupcijos pasireiškimo tipologija ir formos, pasireiškimo sritys. Teorinių žinių iliustravimui, vizualizacijai naudojama video medžiaga, organizuojama grupinė diskusija.

2 TEMA. Korupcijos priežastys ir padariniai jaunimui ir visuomenei (90 min.) Interaktyvaus seminaro metu pateikiama informacija apie korupcijos priežastis, pasekmes visuomenei, ypač

jaunimo grupei. Organizuojamos interaktyvios užduotys naudojant problemų medžio ir grupinių diskusijų (video medžiagos peržiūros) metodus, siekiant atskleisti korupcijos neigiamą poveikį (žalą) tikslinei grupei (vaikams, jaunimui, visuomenei, šaliai ir pan.).

3 TEMA. Korupcijos prevencijos samprata ir priemonės (90 min.). Interaktyvaus seminaro metu pristatoma korupcijos prevencijos apibrėžtis, aptariamos priemonės („karštosios linijos“, jaunimo iniciatyvos bei veikos, pavyzdžiui, Baltosios pirštinės, Transparency International Lietuvos skyriaus veiklos, tyrimai ir pan.). Organizuojamos veiklos atskleidžiant prevencinių priemonių praktinį veiksmingumą yra nukreiptos į susiformavusių nuostatų kaitą (viktorinos, kino peržiūra ir aptarimas dalyvaujant ekspertui, ir pan.).

II dalis „KORUPCIJOS ATPAŽINIMO, SUVOKIMO IR PREVENCIJOS UŽDUOTYS“

1 PRAKTINIS UŽSIĖMIMAS. Korupcinių situacijų sprendimas forumo teatro metodu (120 min.). Praktinio užsiėmimo metu dalyviams pateikiamos korupcinės situacijos arba jas siūloma sukurti patiems (siekiant ugdyti gebėjimus atpažinti korupcines situacijas). Toliau, naudojant forumo teatro metodą, ieškoma situacijų sprendimo būdų bei įvertinamos jų teigiamos ir neigiamos pasekmės jaunimui. Refleksijos metu naudojamos suteiktomis žiniomis ankstesniuose interaktyviuose seminaruose.

2 PRAKTINIS UŽSIĖMIMAS. Antikorupcinės reklamos kūrimas (60–120 min.). Kūrybinių dirbtuvių užduotis – foto sekimas (angl. *photo tracking*). Užsiėmimo pradžioje dalyviams primenama socialinės reklamos reikšmė keičiant nuostatas, demonstruojamos jau esamos antikorupcinės video reklamos (sukurtos LR STT), diskusijų metu aptariama, kokie simboliai ir kodėl gali tapti antikorupcinės reklamos pagrindu. Dalyviams atlikus pateiktą kūrybinę užduotį refleksijos metu aptariama jų patirtis, įspūdžiai.

V. Pagrindiniai mokymo metodai

Interaktyvūs seminarai, minčių lietus, diskusija, problemų medis, forumo teatras.

VI. Reikalavimai lektoriui (išsilavinimas, patirtis)

- Ne žemesnis kaip socialinių mokslų srities magistro arba jam prilygintas kvalifikacinis laipsnis;
- Ne mažesnė nei 25 ak. val. mokymų, seminarų, diskusijų, metodinės pagalbos teikimo, renginių vedimo (ar dalyvavimo vedant) patirtis korupcijos prevencijos srityje per pastaruosius 5 metus.

VII. Metodinė medžiaga

- 1) Teorinė medžiaga interaktyviems seminarams;
- 2) Individualios ir grupinės užduotys teoriniams interaktyviems seminarams;
- 3) Praktinių užsiėmimų užduotys (forumo teatro, kūrybinių dirbtuvių).

VIII. Papildoma medžiaga

Pagrindinis ir rekomenduojamas šaltinių sąrašas, dokumentų sąrašas, video medžiagos sąrašas.

II. NEFORMALUS UGDYMO PROGRAMOS METODINĖ MEDŽIAGA

Korupcija – tai viena opiausių šiuolaikinės visuomenės problemų, kurios pasekmės gali kelti grėsmę demokratinių valstybių pagrindui ir vertybėms – teisėtumui, žmogaus teisėms, geram valdymui, socialiniam teisingumui, teisingai konkurencijai ir ekonominei plėtrai, objektyvių viešųjų sprendimų priėmimui, teisingam viešųjų paslaugų paskirstymui, visuomenės pasitikėjimui ir jų socialinei-ekonominei gerovei, o svarbiausia – visuomenės laisvei (Tian, Zhang, 2018; Navot, Cohen, 2015; Graycar, 2015; Vaisvalavičiūtė, 2007). Visuomeniniai santykiai yra pagrįsti sąžiningumu, todėl šios vertybės neatitinkantis elgesys kelia individualų emocinį ir moralinį nepasitenkinimą (Mazar, Amir, Ariely, 2008). Teigiama, kad sprendimų priėmėjai turi būti įtraukiami į korupcijos rizikos identifikavimo, analizės ir valdymo veiklas, tačiau sutinkama, jog užkirsti kelią korupcijai įmanoma tik kolegialiai (Parisi, 2018; Weisel, Shalvi, 2015), todėl įvairios organizacijos, jų atstovai, pavieniai asmenys vienijasi, siekdami kovoti su korupcijos apraiškomis, kurti skaidrią visuomenę, stiprinti jos narių sąmoningumą, ugdyti ir stiprinti visuomenės narių nepakantumą neetiškam elgesiui ir korupcijai.

Korupcijos mastai ir pobūdis skiriasi – vienoje šalyse tai fiksuojama kaip pavieniai faktai, kitose – ši praktika tokia dažna, kad apie ją kalbama kaip gyvenimo būdą (Acus, 2012, p. 144). Jaunimas (kaip naujoji politikų, verslininkų, pilietinės visuomenės veikėjų karta) laikoma tiksline grupe (pokyčių įvairiuose sektoriuose jėga), galinčia efektyviai nustatyti, preventuoti ir kovoti su korupcija (Cimbro, 2017; Kimeu, 2014). Tyrimais nustatyta, kad didžioji dauguma jaunimo yra įsitikinę, kad korupcija kenkia šalies vystymuisi (85 proc.), verslo ir ekonomikos plėtrai (82 proc.), tačiau tik 52 proc. identifikuoja ir asmeninę korupcijos žalą, ir nors dauguma jaunų žmonių buvo susidūrę su nesąžiningu elgesiu (94 proc.), Lietuvoje jaunimo korupcijos suvokimas nėra aukšto lygio – jie ją suvokia dažniausiai tik kaip kyšininkavimo atvejus (Toleikienė, Balčiūnas, Sauliūtė, 2018, p. 18; Transparency International Lietuvos skyrius, 2011). Esminėmis priemonėmis, padedančiomis užkirti jaunimo nesąžiningą elgesį, jaunimas laiko auklėjimą (94 proc.), švietimą (90 proc.), sąžiningo elgesio pavyzdžius (89 proc.), antikorpucines priemones (82 proc.) ir griežtas bausmes (58 proc.) (Transparency International Lietuvos skyrius, 2011). Nustatyta ir tai, kad dauguma (80 proc.) antikorpucinio švietimo renginiuose dalyvavusių jaunuolių pripažįsta jų didesnę ar mažesnę poveikumą stiprinant nepakantumą korupcijai (Toleikienė, Balčiūnas, Sauliūtė, 2018, p. 57). Taigi, kadangi laikoma, jog vienas sunkiausių uždavinių yra transformuoti visuomenės žinias į naują požiūrį, o jį – į naują elgesį ar praktiką (Kearns, 2015), čia labai svarbus vaidmuo tenka tikslinės grupės – jaunimo (kaip lanksčiausios ir imliausios pokyčiams grupės) antikorpuciniam švietimui ir jo antikorpucinių nuostatų formavimui.

Ši metodinė medžiaga yra sukurta, remiantis ES struktūrinių fondų lėšų bendrai finansuojamo projekto „Šiaulių apskrities jaunimo nepakantumo korupcijai nuostatų formavimas“ (Nr.10.1.2-ESFA-K-917-02-0017) 2018 metais atlikto tyrimo „Jaunimo nuostatos ir požiūris į korupciją bei antikorpucinis potencialas“ rezultatais. Ji yra skirta įgyvendinti neformalaus jaunimo ugdymo programą, skirtą plėtoti tikslinės grupės (jaunimo) žinias apie korupcijos apraiškas viešojo valdymo srityse, ugdyti jos gebėjimus atpažinti korupcijos atvejus bei formuoti nepakantumo korupcijai nuostatas. Metodinė medžiaga yra skirta neformalaus jaunimo ugdymo programos įgyvendintojams (lektoriams ir seminarų vedėjams, mokytojams ir dėstytojams), kurie siekia įtraukiai ir įdomiai vesti seminarus, skirtus formuoti antikorpucines nuostatas: skatinti jaunimo sąmoningumą, gebėjimą identifikuoti, atpažinti korupcijos apraiškas įvairiose viešojo gyvenimo situacijose, priimti teisingus sprendimus, tinkamai naudoti antikorpucines priemones ir dalyvauti korupcijos prevencijoje. Diskusiniai klausimai padeda patikrinti, ar auditorija suvokė esminius pateiktos medžiagos aspektus, ar geba suvokti analizuojamą reiškinių ir jo prielaidas, ar geba komunikuoti savo idėjas ir

įžvalgas. Praktiniai pavyzdžiai padeda suprantamiau jaunimui pateikti antikorupcinių nuostatų formavimo turinį, išnaudoti pristatytų metodų taikymo seminaruose galimybes.

2.1. Korupcijos viešajame valdyme samprata ir raiška

Etika, suvokiama kaip moralės išraiška, todėl ir etiškas elgesys yra moraliai priimtinas, „geras“, „teisingas“, atitinkantis plačiai priimtinas socialines normas (Sims, 1992; Kish-Gephart, Harrison, Trevino, 2010). Polinkis elgtis etiškai yra ne tiesiog individualus bruožas, o „socialinis arba kultūrinis bruožas, kuriam svarbu mokomasis arba imituojantis elgesys“ (Kaptein, 2011). Etiškas elgesys siejamas ir su teisėtumo sąvoka, tačiau jos netapatinamos. Neetiškas elgesys suformuoja etikos problemas, iš kurių viena svarbiausių – korupcija.

2.1.1. Korupcijos apibrėžtis

Korupcijos reiškinių tyrė įvairūs mokslininkai, todėl jie pateikė įvairias korupcijos apibrėžtis. Jos sampratos kaita turėjo keletą tendencijų: korupcija iš lokaliai tapo globaline problema, nuo asmeninės naudos akcentavimo buvo pareinama grupinės, organizacinės naudos suvokimo, korupcijos apraiškų analizė prasitplėtė nuo valstybinio sektoriaus į kitus sektorius (Palidauskaitė, 2005; Ashforth, Gioia, Robinson, Trevino, 2008; Sampson, 2010). Tradiciškai pagal baudžiamąją teisę korupcija apibrėžiama kaip nusikalstama veika, kuria kriminalizuojamas individualus elgesys (Marquette ir kt. 2012). Korupcija yra aiškinama kaip praktika, nukrypstanti nuo viešųjų prekių ir paslaugų paskirstymo etikos universalumo normos ir duodanti nepagrįstą naudą asmenims ir/ar jų grupėms, t.y. viešojo galia (dominavimas, valdžia, išteklių) panaudojama siekiant asmeninės arba grupės (organizacijos) naudos (Mungiu-Pippidi, 2016; Waite, Allen, 2003; Pinto, Leana, Pil, 2008; Rosenblatt, 2012; Navot, Cohen, 2015; Lankauskas, Nikartas, 2017).

Korupcija nėra įgimta elgesio forma – ji yra dinamiškų daugelio veikėjų santykių rezultatas, atsirandantis dėl socialinių ir politinių sistemų, stipriųjų ir silpnųjų pusių sąveikos. Ji apibūdinama kaip kontraversiška, nelegali ir neetiška, kadangi nepaiso teisės aktų ir prieštarauja teisingumo koncepcijai (Rendtorff, 2010, p. 125). Teigiama, kad korupcija atsiranda ne tik dėl individualių klaidų, bet ir dėl struktūrinių aplinkybių ar sisteminių problemų (Navot, 2014; Persson, Rothstein, Teorell, 2013). Korupcijos įvairiose apibrėžtyse identifikuojami šie korupcijos komponentai:

1. asmuo, turintis galią (įgaliojimus, valdžios statusą, išteklius, pasitikėjimą ir pan.) priimti visuomenei svarbius sprendimus;
2. sprendimų priėmimą reguliuojančios normos (įstatymai, įsakymai, nuostatai, kodeksai, principai, kriterijai, procedūros ir pan.);
3. asmuo ar asmenys, siekiantys sau naudingo sprendimo;
4. abipusiai naudingi mainai tarp sprendimų priėmėjo ir sprendimo siekiančio asmens ar asmenų;
5. pažeistos sprendimo priėmimo normos, padaryta žala visuomenei (Van Duyne, 2001; LR Švietimo ir mokslo ministerija, Šiuolaikinių didaktikų centras, 2005).

Taigi, moderni **korupcijos apibrėžtis** apima *naudojimąsi turima galia (valdžia, pažintimis, padėtimi, ištekliais, pasitikėjimu ir pan.) siekiant naudos sau (tikslinei grupei, organizacijai) valstybiniame, privačiame, nevyriausybiname (NVO) bei viešajame sektoriuje* (Palidauskaitė, 2005; Rosenblatt, 2012; Graycar, 2015). Korupcija gali būti laikomi ne tik neetiški politikų ar valstybės tarnautojų sprendimai ar elgesys, bet ir verslininkų, nevyriausybinių organizacijų, viešojo sektoriaus darbuotojų (medikų, pedagogų ir kt. profesijų atstovų) veikla. Taigi, korupcijai atsirasti būtinos dvi sąlygos: galios turėjimas, jos neteisėtas, neetiškas panaudojimas individualios (grupinės, organizacinės) naudos gavimui.

Diskusiniai klausimai:

- *Kokios dvi sąlygos būtinos tam, kad veiksmai ar sprendimai būtų laikomi korupcija?*

- Kokius „galios“ šaltinius gali/turi turėti „korumpuotas asmuo“? Iš kur jis gauna šią „galią“?
- Kokiuose sektoriuose gali pasireikšti korupcija?
- Kodėl korupcija egzistuoja modernioje visuomenėje?
- Ar visuomet tai, kas etiška yra teisėta? Ar visuomet tai, kas teisėta yra etiška?

2.1.2. Korupcijos tipai

Korupcijos esmės (turinys) diktuoja korupcijos tipus (rūšis) bei formas. Kartais tipai yra tapatinami su korupcijos formomis, tačiau reiktų pažymėti, kad **korupcijos tipas** (rūšis) labiau atspindi bendresnę korumpuotos veikos pasireiškimo kontekstą, tuo tarpu forma labiau atspindi elgesio specifiką (Palidauskaitė, 2005). Korupcijos tipologija yra kompleksinė, todėl skirtingi autoriai išskiria skirtingus korupcijos tipus pagal korupcijos paplitimo mastą, sritį, sektorių ir pan. (žr. 1 lent.). Kiekvienas tyrėjas, suinteresuotas asmuo gali pasirinkti jam priimtina teorinę prieigą, tačiau visas prieigas vienija samprata – turimos galios neteisėtas panaudojimas savais tikslais.

I lentelė

Korupcijos tipai

Šaltinis	Prieiga	Tipas	Paaikškinimas
Heidenheimer (1989), Piliponytė (2004)	Korupcijos suvokimo lygis visuomenėje	Baltoji korupcija	Kai korumpuotas elgesys koduojamas kaip toleruotinas. Tam tikrą korupcinį elgesį toleruoja ir elito, ir visuomenės dauguma. O veiksmai nukreipti prieš tokį elgesį ne visada sulaukia aktyvios paramos. Tai būdinga tradicinės šeimos modelio sistemose arba viršininko-pavaldinio modelio sistemose.
		Pilkoji korupcija	Korupcija siejama su trupučiu gėdos. Korupcija – tai nusižengimas viešioms moralės standartams, tačiau paveiktiems asmenims trūksta suvokimo apie „blogą“ elgesį. Nėra aiškios nuomonės apie veiksmus arba nuomonė gali keistis, priklausomai nuo to, ar piliečiai yra linkę bausti už tokius veiksmus, ar ne. Kai kurios grupės, paprastai elitas, laiko tam tikrą elgesį neteisėtu ir siekia, kad už jį būtų baudžiama, kai kitos socialinės grupės to nesiekia. Daugumos nuomonė yra tiesiog neapibrėžta. Tai būdinga modernioms konstitucinėms valstybėms ir valstybėms, perinančioms į demokratinį politinį režimą.
		Juodoji korupcija	Korupcija laikoma sunkiu nusižengimu visuomenės moralės ir teisės normoms. Elito atstovų ir visuomenės dauguma tam tikrą veiksmą suvokia kaip korupcinį. Tai būdinga šiuolaikinėms demokratinėms valstybėms, žiniasklaidos priemonėms.
Heidenheimer (2002), Piliponytė (2004)	Korupcijos paplitimo dažnis ir rimtumas	Smulkioji korupcija	Valstybės pareigūnų elgesys, kuris nedaug nukrypsta nuo esamų taisyklių ir normų, siekiant naudoti draugams.
		Rutiniška korupcija	Dovanos, kurias gauna valstybės tarnautojai ar partijos ir kurios skirtos gerai valiai vykdyti, nepotizmo atvejai (paskiriant pareigas, sudarant sutartis), sprendimų priėmimo galios pasinaudojimas pašaliniam darbams, įsipareigojimas balsuoti pagal patrono (viršininko) nurodymus.
		Įsisenėjusi korupcija	Globojamajam reikia globėjo pagalbos norint pakliūti į valdymo procesą, pareigūnai tikisi atlygio kaip būtinos sąlygos, valstybės tarnautojai toleruoja organizuotus nusikaltimus mainais į neoficialius mokėjimus, aktyvistai staiga pakeičia lojalumą partijai dėl materialinės naudos, valstybės tarnautojai ir piliečiai ignoruoja akivaizdžią korupciją.
Pedersen, Johannsen (2008)	Korupcijos mastas	Smulki korupcija	Kasdieninė korupcija Klientas – individualūs piliečiai. Teikėjas – individualūs viešųjų paslaugų teikėjai (gydytojai, policininkai ir pan.), žemesnio lygio tarnautojai.
		Administracinis piktnaudžiavimas	Klientas – individualūs ekonominiai veikėjai (įmonės). Teikėjas – viešosios licencijavimo ir kontrolės institucijos, vidurinio ir aukščiausiojo

Šiaurės Lietuvos kolegija įgyvendina ES struktūrinių fondų lėšų bendrai finansuojamą projektą „Šiaulių apskrities jaunimo nepakantumo korupcijai nuostatų formavimas“ Nr. 10.1.2 ESFA -K-917-02-0017

Šaltinis	Prieiga	Tipas	Paiškinimas
			lygio tarnautojai, ministrai.
		Stambi korupcija	Politiškai apimanti visą valstybę Klientas – kolektyviniai ekonominiai veikėjai – suinteresuotos organizacijos, individualūs ekonominiai veikėjai Teikėjas – politikai individai ir politinės partijos, ministrai, parlamentas.
Alam (1989), Vargas-Hernández (2013)	Korupcijos prigimtis	Politinė korupcija	Padedą įgauti politinę galią. Kai elgesys nukrypsta nuo politikos ir viešosios politikos principų, pritaikius sprendimus piktnaudžiaujant valdžia, t.y. privatūs interesai išstumia viešuosius ir bendrus interesus. Galią naudojama privatiems interesams aptarnauti.
		Ekonominė korupcija	Tai esminių interesų paaaukojimas vardan agento interesų. Ji atsiranda siekiant pelno. Ji lemia kaip ir kiek daug pajamų neteks vadovas, agentas, valstybė, vartotojas, ekonomika ir pan.
		Viešojo administravimo (Vyriausybės) korupcija	Tai viešųjų institucijų tarnautojų (atstovų) elgesys, nepaisantis veiksmingumo, teisingumo ir teisėtumo principų. Ji lemia viešosios naudos perdavimą privačiam subjektui pasinaudojant turima galia, pavyzdžiui, nepotizmas, kurio rezultatas yra visuomenės naudos perleidimas šeimos nariams.
Vargas-Hernández (2013)	Korupcijos įtrauktis	Individuali korupcija	Vyksta tarp individualių piliečių ir valstybės tarnautojų ar viešųjų institucijų.
		Verslo korupcija	Vyksta tarp įmonių/bendrovių ir ir valstybės tarnautojų ar viešųjų institucijų.
		Politinė korupcija	Vyksta aukštesniuose viešojo administravimo ir politiniame lygmenyse.
Bussell (2015)	Korupcijos veikų pobūdis	Įstatymų leidybos korupcija	Priežastis – valdžios viešoji politika ir įsakymai. Tiesioginės kontrolės subjektas: prezidentas, ministrai, įstatymų leidėjai. Netiesioginės įtakos subjektai: valstybės tarnautojai lemiantys įgyvendinimą. Pavyzdys: kyšis už palankų įstatymą.
		Sutarčių sudarymo korupcija	Priežastis – licencijų/sutarčių paskirstymas (gamtos išteklių, mokyklos, keliai, ir t.t.). Tiesioginės kontrolės subjektas: valstybės tarnautojai, pasirašantys licenzijas, sutartis. Netiesioginės įtakos subjektai: politikai, turintys įtakos valstybės tarnautojams. Pavyzdys: užtarimas dėl licencijų/sutarčių gavimo, jų gavimas.
		Įdarbinimo korupcija	Priežastis – darbas valstybinėje ar viešojo administravimo institucijoje. Tiesioginės kontrolės subjektas: valstybės tarnautojai, politikai, atsakingi už įdarbinimą, perkėlimą. Netiesioginės įtakos subjektai: tarpininkai. Pavyzdys: kyšis už paslaugą dėl darbo.
		Paslaugų korupcija	Priežastis – individualių naudų (pvz., ID, gerovės) ar sankcijų (pvz., eismo taisyklių pažeidimų) teikimas. Tiesioginės kontrolės subjektas: tarnautojai, dirbantys biuruose ar gatvėse. Netiesioginės įtakos subjektai: politikai, turintys įtakos valstybės tarnautojams, vietos politikai, tarpininkai. Pavyzdys: kyšis už greičio viršijimo baudos neskyrimą.
Palidaukaitė (2005), Piliponytė (2004), Lankauskas, Nikartas (2017)	Korupcijos reikšimosi sferos	Politinė korupcija	Politikos lyderių piktnaudžiavimas viešąja galia siekiant asmeninės naudos. Pasireiškia politiniuose susitarimuose, įstatymų leidyboje ir pan.
		Administracinė (biurokratinė) korupcija	Pasireiškia vykdomosios valdžios priimamuose sprendimuose, sutarčių sudaryme ir licencijavime, administraciniuose susitarimuose, santykiuose su individualiais (klientais) ir pan.
		Privataus sektoriaus korupcija	Pasireiškia privataus sektoriaus santykiuose su valstybinėmis arba viešojo sektoriaus organizacijomis ir pan.
		Nevyriausybinių	Pasireiškia nevyriausybinių sektoriaus santykiuose su valstybinėmis

Šiaurės Lietuvos kolegija įgyvendina ES struktūrinių fondų lėšų bendrai finansuojamą projektą „Šiaulių apskrities jaunimo nepakantumo korupcijai nuostatų formavimas“ Nr. 10.1.2 ESFA -K-917-02-0017

Šaltinis	Prieiga	Tipas	Paiškinimas
		sektorius korupcija	arba viešojo sektoriaus organizacijomis ir pan.
		Tarptautinė korupcija	Pasireiškia tarptautiniuose sandėriuose, susitarimuose.

Šaltinis: sudaryta, remiantis nurodytais šaltiniais.

Korupcijos tipus lydi *korupcijos formos atspindinčios elgesio specifika*. Korupcijos formas pateikti teoriniame kontekste yra sudėtinga, kadangi vienose valstybėse veikos, identifikuojamos kaip korupcijos apraiška, kitoj valstybėje gali būti nelaikoma korupcine (išskyrus kyšio davimą/priėmimą, kuris pripažįstamas korupcija visose valstybėse). Korupcijos formoms įvairiose valstybėse priskiriamos įvairios veikos (žr. 2 lent.).

Korupcijos formos

Grupė	Ekonominė	Politinė	Profesinė	Informavimo
Forma	<ul style="list-style-type: none"> - kyšio ėmimas, reikalavimas, davimas; - nelegalus praturtėjimas; - valstybės turto grobstymas; - neteisėtas pasisavinimas; - neteisėtos rinkliavos; - trukdymas ar kišimasis į valstybinių užsakymų rinką; - neteisėtos užsienio transakcijos; - kontrabanda; - visuomeninių fondų privatizacija, vagystės; - piktnaudžiavimas fondais; - atėmimas; - valstybinių vietų, nuosavybės, licencijų pardavimas; - manipuliacijos reguliariais pirkimais ir aprūpinimais, kontraktais ir paskolomis; - mokesčių vengimas ir stambios spekuliacijos; - juodosios rinkos operacijos; - „pinigų plovimas“; - karteliai; - kainų susitarimai; - netinkamų dovanų, honoraro, pasilinksminimų, iškylių priėmimas; - piktnaudžiavimas būstu, papildomu uždarbiu. 	<ul style="list-style-type: none"> - piktnaudžiavimas valdžia; - nusikalstamas elgesys; - viešųjų ir privačių interesų konfliktas; - prekyba savo įtaka, jos panaudojimas asmeninei naudai; - rinkimų apgaulės ir kišimasis į rinkimus; - balsų pirkimas; - rinkimų machinacijos; - neteisėtos išlaidos; - kleptokratija; - favoritizmas; - nepotizmas; - atėmimas; - įtakos ar paslaugų pirkimas; - ryšiai su organizuotu - nusikalstamumu ir pan. 	<ul style="list-style-type: none"> - favoritizmas; - nepotizmas; - kleintelizmas; - tarnybinių pareigų neatlikimas; - profesinis aplaidumas; - neefektyvumas, neveiksmingumas, neūkiškumas; - išseikvojimas; - sąskaitų išpūtimas; - žala valstybės tarnybai (jos prestižui, pasitikėjimui); - klastojimas; - piktnaudžiavimas valdžia; - blogas reprezentavimas; - bauginimas; - kankinimai; - nepelnyti atsiprašymai ir atleidimai; - apgavystė ir melas; - apgaudinėjimas ir suktybės; - melagingas apkaltinimas; - šantažas; - nusikalstamas elgesys; - neteisėtas areštas; - parazitavimas; - dezertyravimas; - ryšiai su organizuotu nusikalstamumu, - pridengimai; - neteisėtas sekimas; - piktnaudžiavimas oficialiais antspaudais, raštinės reikmenimis; - priekabiavimas. 	<ul style="list-style-type: none"> - valstybinės reikšmės paslapties išdavimas; - neteisėtas konfidencialios valstybinės informacijos panaudojimas; - klaidingos informacijos sklaidimas ar pateikimas siekiant suklaidinti tyrimą atliekančius valstybės pareigūnus; - baudimas asmenų, kurie informuoja apie netinkamą tarnautojų elgesį; - teisybės iškraipymas; - falsifikuotas liudijimas; - piktnaudžiavimas vidine ir konfidencialia informacija; - informacijos įrašų falsifikavimas; - piktnaudžiavimas telekomunikacijomis ir paštu.

Šaltinis: sudaryta, remiantis LR Švietimo ir mokslo ministerija, Šiuolaikinių didaktikų centras, 2005; Palidauskaitė, 2005; Morris, 2011; Chan, Owusu, 2017.

Korupcija (nepaisant jos tipo ar formos) neigiamai veikia visuomenės politinį, socialinį ir ekonominį kontekstą, tačiau visuomenės nariai (ypač jaunimas) retai gali įvardinti, kaip tai paveikia juos ar jų aplinką. Tad jaunimo antikorporcinių nuostatų formavimui būtina suvokti korupcijos žalos būdus ir mastą.

Diskusiniai klausimai:

- Kuriam korupcijos tipui (baltosios, pilkosios ar juodosios) priskirtumėte Jūsų aplinkos pavyzdžius? Lietuvos kontekstą? Argumentuokite.
- Kuo ypatinga politinė korupcija? Kas lemia jos atsiradimą?
- Kas tai yra „nepotizmas“, „favoritizmas“, „kleintelizmas“? Kodėl reikėtų žinoti jų reikšmę? Kas sieja šias sąvokas?
- Kokias korupcijos formas galite įvardinti? Kurios jų, Jūsų manymu, yra plačiausiai paplitusios nacionaliniu mastu? Kokios, Jūsų manymu, korupcijos formos

Šiaurės Lietuvos kolegija įgyvendina ES struktūrinių fondų lėšų bendrai finansuojamą projektą „Šiaulių apskrities jaunimo nepakantumo korupcijai nuostatų formavimas“ Nr. 10.1.2 ESFA -K-917-02-0017

populiariausios Lietuvos vietos valdžios institucijose? Ar galite pateikti konkrečių pavyzdžių?

2.1.3. Korupcijos suvokimas

Siekiant nustatyti, kaip įvairioms pasaulio valstybėms pavyksta kontroliuoti korupciją skaičiuojamas specialus indeksas. **Korupcijos suvokimo indeksas** (KSI) parodo, kiek šalyje suvokiama valstybės bei savivaldybių tarnautojų ir politikų korupcija. KSI indeksas nustatomas remiantis verslo atstovų apklausomis ir kitais ekspertiniais tyrimais. KSI įverčiai rikiuojasi šimto balų skalėje, kur 100 balų žymi labai skaidrią valstybę, 0 – labai korumpuotą. Ekspertai pabrėžia, kad vertinant korupcijos suvokimą konkrečioje šalyje reikia žiūrėti būtent į KSI balus, o ne į valstybių sąrašą užimamą vietą (žr. 1 pav.). Tiek balus, tiek vietą gali pakoreguoti viso labo tyrimo metodologijos pokyčiai (Transparency international Lietuvos skyrius, 2017). Tai yra vienas svarbiausių rodiklių, naudojamų analizuojant ekonominį-socialinį šalies kontekstą, vertinant jo patrauklumą investicijoms, nagrinėjant jos vystymosi procesus.

Šalies vieta	Valstybė	Balas	Šalies vieta	Valstybė	Balas
2	Danija	88	38	Lietuva	59
3	Suomija	85	40	Latvija	58
6	Švedija	84	42	Kipras	57
8	Liuksemburgas	82	42	Čekija	57
8	Nyderlandai	82	42	Ispanija	57
8	Jungtinė Karalystė	82	46	Malta	56
12	Vokietija	81	54	Italija	50
16	Belgija	75	54	Slovakija	50
16	Austrija	75	57	Kroatija	49
19	Airija	74	59	Rumunija	48
21	Estija	71	59	Graikija	48
23	Prancūzija	70	66	Vengrija	45
29	Portugalija	63	71	Bulgarija	43
34	Slovėnija	61			
36	Lenkija	60			

1 pav. ES šalių korupcijos suvokimo indeksas 2017 m.

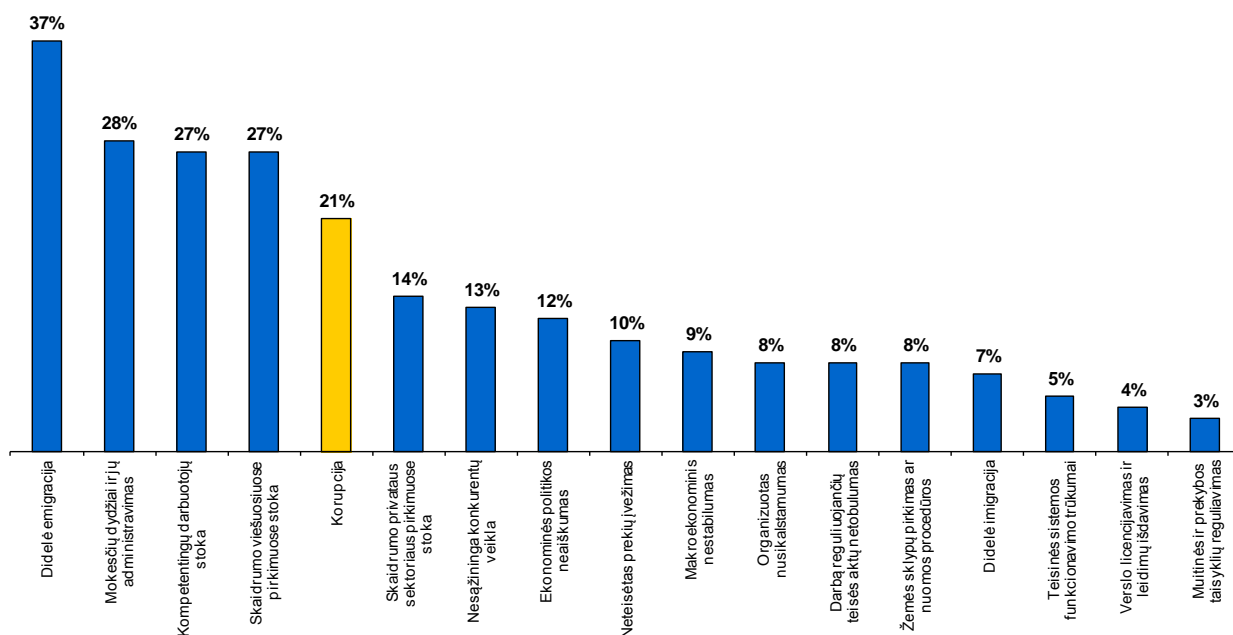
Šaltinis: Transparency international Lietuvos skyrius, 2018a.

Transparency International Lietuvos skyrius (2018b) pateikia, kad 2017 m. Korupcijos suvokimo indekso (KSI) tyrime Lietuvai skirti 59 balai iš 100 galimų (38 vieta 180 šalių sąrašą, 16 vieta iš 28 ES valstybių). LR Vyriausybės programoje numatyta pasiekti, kad iki 2020 m. Lietuvos KSI būtų 70 balų (pasiekti dabartinę Estijos lygį – 70–71 balas), o Nacionalinėje kovos su korupcija programoje (patvirtinta 2015 m.) numatyta 2019 m. pasiekti, kad Lietuvos balas KSI nebūtų mažesnis nei 65.

2015 m. atlikto tyrimo „Lietuvos korupcijos žemėlapis“ rezultatai rodo, kad Lietuvoje korupcija išlieka viena svarbiausių verslo vystymosi problemų (žr. 2 pav.). Įmonių vadovams buvo pateiktas 18 problemų Lietuvoje sąrašas. Rezultatai atskleidė, kad korupciją kaip labai rimtą problemą Lietuvoje išskiria 35 proc. įmonių vadovų (5-a vieta tarp 18 problemų) (2014 m. – 30 proc., 2011 m. – 39 proc., 2007 m. – 34 proc., 2005 m. – 51 proc.) Iš 17 verslo vystymosi problemų sąrašo, korupcija užėmė 5-ą vietą, t.y. ją paminėjo 21 proc. įmonių vadovų (2014 m. – 16 proc. įmonių vadovų), šalia tokių problemų kaip emigracija – 37 proc., mokesčių dydžiai – 28 proc., kompetentingų darbuotojų stoka – 27 proc., skaidrumo viešuosiuose pirkimuose stoka – 27 proc. (kas taip pat susiję su korupcija) (Lietuvos korupcijos žemėlapis..., 2016).

Šiaurės Lietuvos kolegija įgyvendina ES struktūrinių fondų lėšų bendrai finansuojamą projektą „Šiaulių apskrities jaunimo nepakantumo korupcijai nuostatų formavimas“ Nr. 10.1.2 ESFA -K-917-02-0017

Tiek KSI 59 balai, Lietuvai skiriami trejus metus iš eilės (2015–2017m.), tiek ir Lietuvos korupcijos žemėlapiro rezultatai rodo, kad Lietuvos ekspertai ir verslo atstovai pastangas sumažinti korupciją vertina atsargiai, jie vis dar pastebi ir patiria nemažai korupcijos apraiškų. Todėl bet kokie teigiami pokyčiai privalo ir turi vykti ne tik atsakingų institucijų, bet ir kiekvienos organizacijos ar individo dėka, kad pasiekti nacionaliniuose dokumentuose siektinus korupcijos mažinimo tikslus.

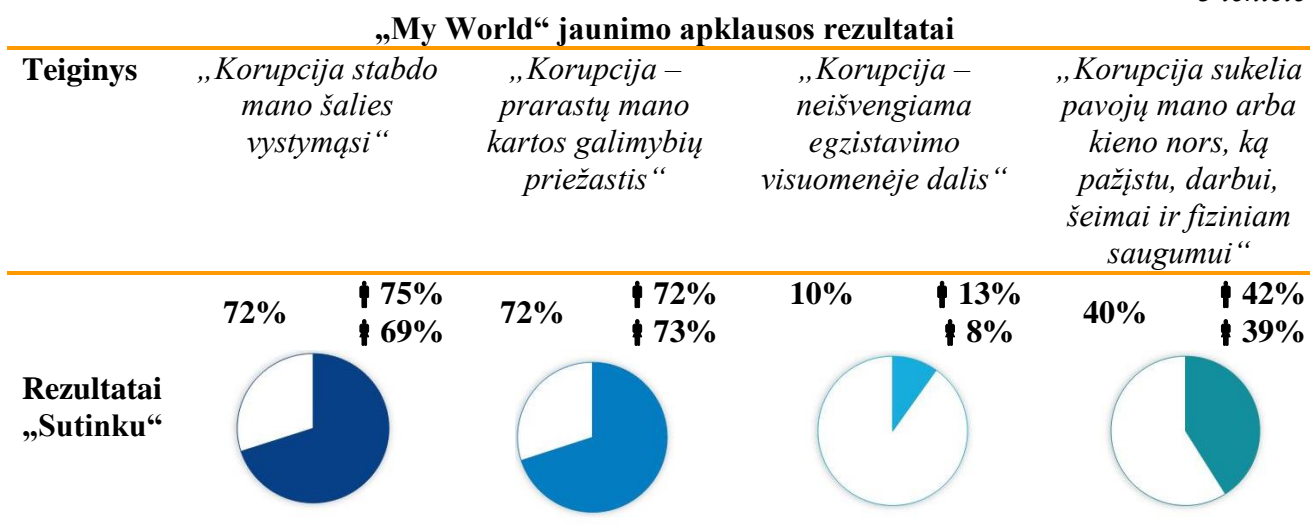
2 pav. Aktualiausios verslo vystymosi problemos Lietuvoje

Šaltinis: Lietuvos korupcijos žemėlapis..., 2016.

Svarbu yra ne tik tai, kaip visuomenė (jos ekspertai) vertina korupcijos lygį, bet ir kaip jaunimas suvokia šį fenomeną, ar supranta jų priežastis ir poveikį, kaip vertina antikorupcinį potencialą, galimybes kovoti su korupcija.

2014 m. Jungtinių Tautų Organizacija kartu su Pasaulio ekonomikos forumu atliko jaunimo apklausą „My World“, kurioje buvo klausiama ir apie jaunimo korupcijos suvokimą ir patirtis (žr. 3 lent.) (UNODC, World Economic Forum, 2015).

3 lentelė

Šaltinis: adaptuota pagal UNODC, World Economic Forum, 2015.

Šiaurės Lietuvos kolegija įgyvendina ES struktūrinių fondų lėšų bendrai finansuojamą projektą „Šiaulių apskrities jaunimo nepakantumo korupcijai nuostatų formavimas“ Nr. 10.1.2 ESFA -K-917-02-0017

Nustatyta, kad jaunimas suvokia, jog korupcija kelia pavojų jų saugumui (šeimai, darbui, aplinkai), užkerta kelią jiems pasinaudoti visomis galimybėmis, nes atitinkami sprendimai neatitinka jų lūkesčių, o resursai nukreipiami kitur. Taip pat jaunimas identifikuoja, kad šalies progresas, jo greitis taip pat priklauso, ar korupcija bus stabdoma, eliminuojama.

Transparency International Lietuvos skyrius (2011) atliko Lietuvos jaunimo sąžiningumo tyrimą. Tyrimo metu nustatyta, kad vertybių skalėje svarbiausiomis laikomos: darni šeima (99 proc.), sąžiningumas (97 proc.), aukštasis išsilavinimas (91 proc.), bet kartu svarbios ir kitos vertybės (priskiriamos prie materialijų) – karjera (87 proc.), turtas (87 proc.), visuotinis pripažinimas (61 proc.). Net 94 proc. apklaustųjų kada nors teko nesakyti tiesos arba meluoti siekiant apsaugoti kitus nuo neigiamų pasekmių, 79 proc. nesakyti tiesos arba meluoti siekiant asmeninės naudos, 76 proc. vykdyti susitarimą „paslauga už paslaugą“, 57 proc. priimti dovaną kaip atlygį, 56 proc. pasinaudoti pažintimis tam, kad išspręstų savo problemas, gautų lengvatas ir 50 proc. pasinaudoti darbine padėtimi tam, kad padėtų pažįstamiems, artimiesiems. Nustatyta ir tai, kad pastebėdami nesąžiningą elgesį jaunimas duoda pastabas (55 proc.), stengiasi sugėdinti (20 proc.) arba nesiima jokių veiksmų (16 proc., iš kurių 27 proc. mano, kad tai – ne jų reikalas, 27 proc. bijo neigiamų pasekmių (atstūmimo, pasmerkimo ir pan.), 15 proc. mano, kad tai – nenaudinga, ir tik 11 proc. nežino, kaip tai padaryti). Be to, tiriamieji neigiamai vertinamo elgesio priežastis siejo su aplinkos veiksniais, t.y. vyravo požiūris, kad dėl nesąžiningo jaunimo elgesio „kalta aplinka“, „kalti suaugusieji“, t.y. kalta pati socialinė sistema. Šio tyrimo duomenys parodė, kad Lietuvoje būtina stiprinti antikorpucines veiklas, didinti jaunimo korupcijos reiškinio, jos priežasčių ir pasekmių suvokimą ir netoleranciją korupcijai.

Diskusiniai klausimai:

- *Ar sutiktumėte su teiginiu „Korupcija stabdo mano šalies vystymąsi“? Argumentuokite.*
- *Ar sutiktumėte su teiginiu „Korupcija – prarastų mano kartos galimybių priežastis“? Argumentuokite.*
- *Ar sutiktumėte su teiginiu „Korupcija – neišvengiama egzistavimo visuomenėje dalis“? Argumentuokite.*
- *Ar sutiktumėte su teiginiu „Korupcija sukelia pavojų mano arba kieno nors, ką pažįstu, darbui, šeimai ir fiziniam saugumui“? Argumentuokite.*

2.1.4. Korupcijos padariniai jaunimui ir visuomenei

Nors praėjusio šimtmečio tyrėjai buvo užsiminę apie teigiamas korupcijos pasekmes (kaip suaktyvėjusi konkurencija, sprendimų priėmimo sparta, laiko taupymas ir pan.), vis dėl to vėlesni tyrimai įrodė, kad korupcija yra neigiamas reiškinys (žr. 3 pav.).

Didžiausias korupcijos neigiamas poveikis (žala) visuomenei gali būti identifikuojamas trijose srityse – ekonomikoje, viešajame valdyme ir socialinėje-politinėje erdvėje.

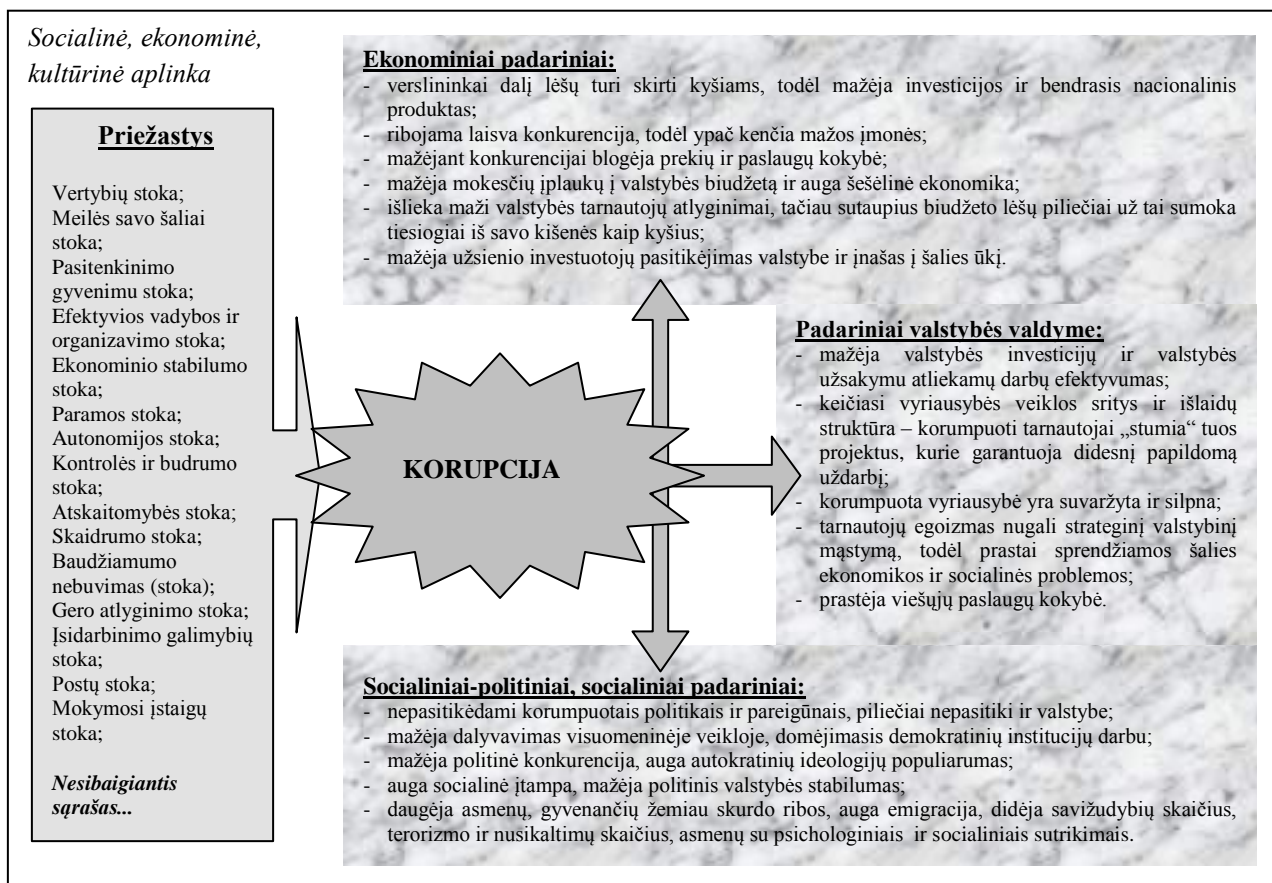
Viešieji pirkimai yra viena svarbiausių ekonomikos sričių, kuriose būtina užkirsti kelią korupcijai, kadangi jie sukuria 15–30 proc. valstybių bendrojo vidaus produkto (BVP) kasmet. 2010 m. 8 ES valstybėse narėse atliktas penkių sektorių viešųjų pirkimų tyrimas atskleidė, kad tiesioginiai viešųjų pirkimų korupcijos kaštai sudarė 2,9–4,4 proc. sektoriaus viešųjų pirkimų sumos, t.y. 1,47–2,247 mln. Eurų kiekviename sektoriuje kasmet. Tai didžiuliai nuostoliai šalių ekonomikai (Ferwerda, Deleanu, 2013).

Korupcija taip pat daro tokią žalą visuomenei (įskaitant ir jaunimą), kuri sukelia ir antrines pasekmes:

- Žemos kokybės paslaugoms ir produktams suteikti pakankamai aukštas kainas (monopolijos, oligopolijos pagrindu), kurias moka piliečiai;
- Ištekliai paskirstomi neefektyviai, ypač viešųjų pirkimų procedūrose, kas lemia išteklių išsekimą.

Šiaurės Lietuvos kolegija įgyvendina ES struktūrinių fondų lėšų bendrai finansuojamą projektą „Šiaulių apskrities jaunimo nepakantumo korupcijai nuostatų formavimas“ Nr. 10.1.2 ESFA -K-917-02-0017

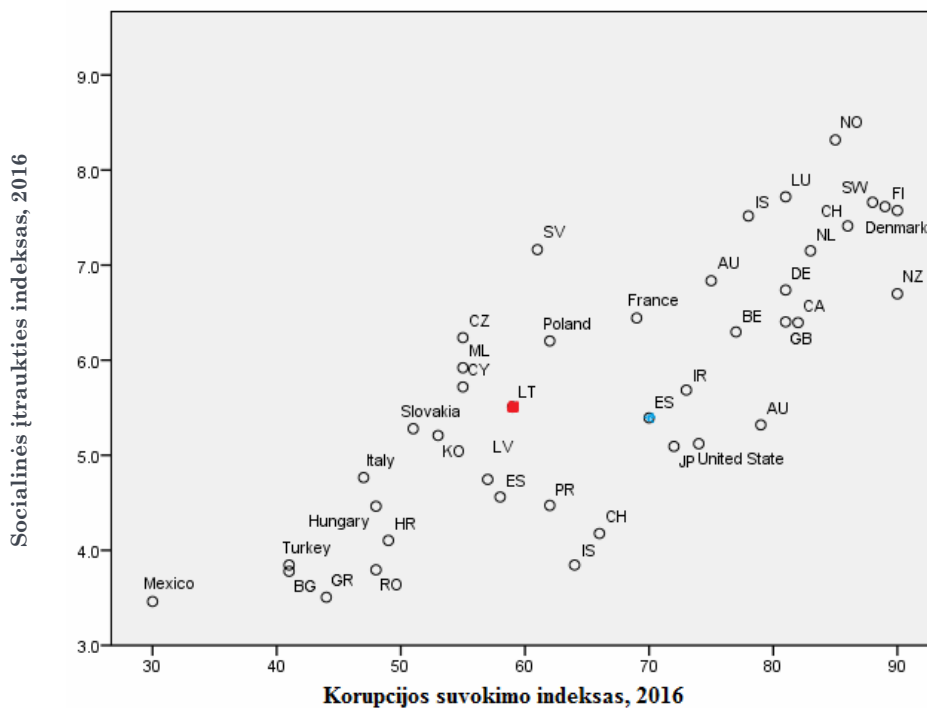
- Gerovė ekonomikoje paskirstoma netolygiai – didėja atotrūkis tarp turtingiausių ir mažiausiai uždirbančiųjų.
- Žemas technologijų pažangos skatinimas, todėl lėtėja progresas, ypač patentavimas.
- Augantis ekonominis šešėlis, kai korupcija dėka vengiama mokesčių mokėjimo, kas silpnina šalies ekonomiką.
- Pasitikėjimo ir stabilumo stoka – mažas šalies patrauklumas užsienio investuotojams ir tarptautinei prekybai.
- Efektyvus išteklių paskirstymas – žemos kokybės švietimo ir sveikatos apsaugos sistemos (pirmoji ypač aktuali jaunimui).
- Nepakankamas biudžetas socialinei apsaugai ir paramai – blogėjantys gyvenimo kokybės standartai (Mirzayev, 2018; Riley, 2018).

3 pav. Korupcijos priežastys ir padariniai

Šaltinis: sudaryta remiantis Alam, 2016; Tanzi, 1998; LR Švietimo ir mokslo ministerija, Šiuolaikinių didaktikų centras, 2005; Joy, 2012.

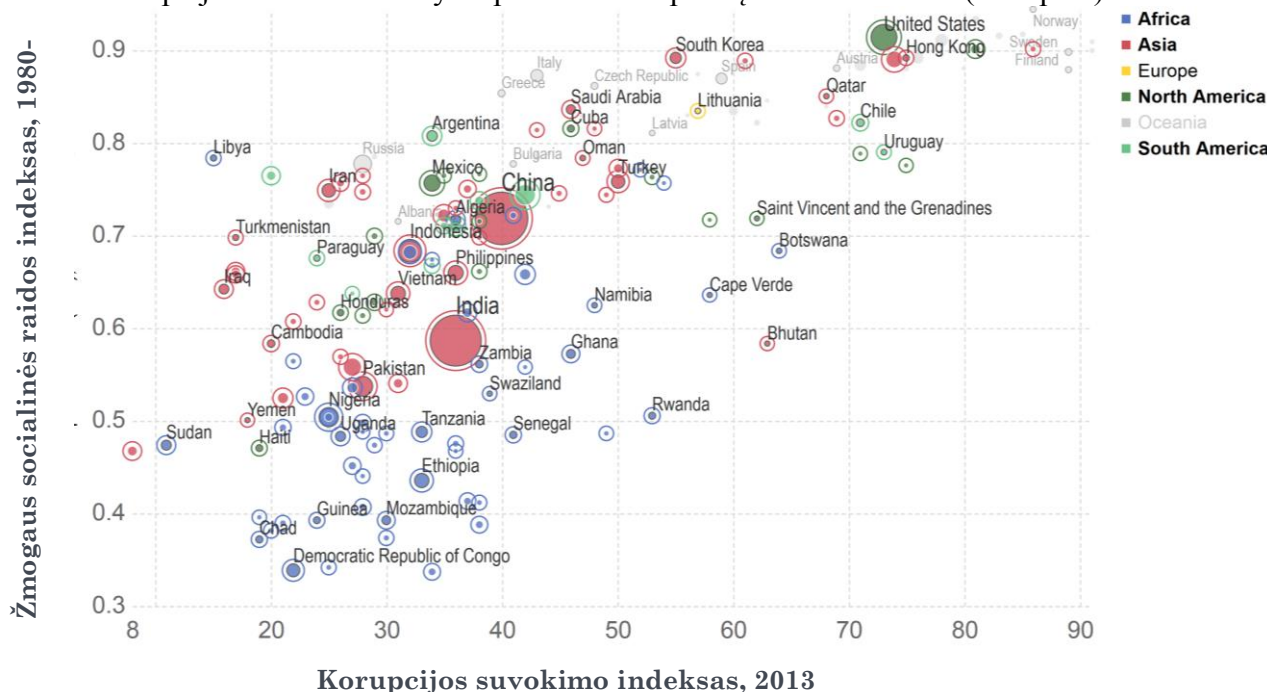
Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija (EBPO) analizuoja Korupcijos suvokimo indekso santykį su socialinės įtraukties indeksu. Lietuvos rodikliai labai panašūs į ES vidurkį, tačiau atsilieka nuo išsivysčiusių Europos šalių (žr. 4 pav.).

4 pav. EBPO šalys pagal korupcijos suvokimo ir socialinės įtraukties indeksus 2016 m.

Šaltinis: Galimberti, 2017.

Šis santykis rodo, kad socialinė žmonių įtrauktis (jų gerovė) yra tiesiogiai priklausoma nuo korupcijos raiškos ir jos suvokimo šalyje. Didėjant antikorupeciniam sąmoningumui, mažėjant korupcijai, visuomenės nariai kurti/tikėtis stabilesnės socialinės gerovės. Tai siejasi ir su kitu rodikliu – žmogaus socialinės raidos indeksu, kuriuo matuojama visų pasaulio valstybių gyventojų vidutinė gyvenimo trukmė, raštingumo lygis, švietimo lygis ir pragyvenimo lygis ir jis geriau atspindi gyventojų socialinę-ekonominę padėtį valstybėse ir jų išsivystymą. Žmogaus socialinės raidos ir korupcijos suvokimo santykis parodo šalies padėtį konkrečiu metu (žr. 5 pav.).

5 pav. JTO šalys pagal korupcijos suvokimo ir žmogaus socialinės raidos indeksus 2013 m.

Šaltinis: adaptuota pagal Ortiz-Ospina, Roser, 2016.

Šiaurės Lietuvos kolegija įgyvendina ES struktūrinių fondų lėšų bendrai finansuojamą projektą „Šiaulių apskrities jaunimo nepakantumo korupcijai nuostatų formavimas“ Nr. 10.1.2 ESFA -K-917-02-0017

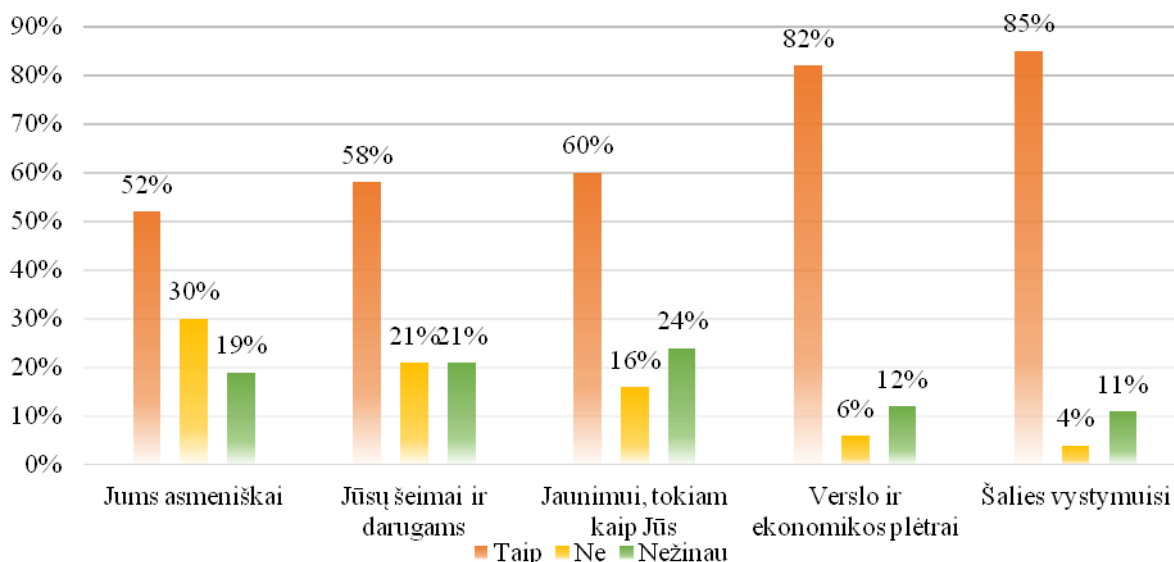
2017 m. pagal Žmogaus socialinės raidos indeksą Lietuva buvo 36-oje vietoje iš 187 valstybių, tačiau nustatyta, kad lietuviai yra gerai išsilavinę, tačiau jų gyvenimo kokybė nėra aukšta (sveikatos, gyvenimo trukmės, savižudybių, alkoholio suvartojimo rodikliai ir pan.) (Karpuškienė, 2018). Su minėtais rodikliais galima sieti ir Pasaulio laimės indeksą, pagal kurį 2017 m. Lietuva užėmė 52 poziciją (5.95 balų) (2013 m. buvo 71 vieta, 2015 m. – 56 vieta) (Lithuania - World Happiness Index, 2018).

Šešėlinės ekonomikos dalis Lietuvoje siekia 30 proc. (didžiausia Europos Sąjungoje kartu su Bulgarija ir Rumunija). Nelegali spiritinių gėrimų rinka siekia 36 proc., nelegali tabako rinka – 35 proc., nelegali degalų rinka – 15–20proc. Dėl šešėlinės akcizinių prekių rinkos Lietuvos biudžetas kasmet netenka apie 37,7 mln. Eurų pajamų (akcizo ir PVM) (pavyzdžiui, kiekvienas pensininkas kasmet netenka apie 870 Eurų pajamų, arba kiekvienas mokytojas kasmet netenka apie 8 000 Eurų). Net 62 proc. Lietuvos gyventojų toleruoja šešėlinę prekybą (Šalies statistika, 2018).

LR Specialiųjų tyrimų tarnybos duomenimis per 2017 m. buvo nubaustas 41 asmuo, kuriems buvo skirta baudų už 248 552 Eurais (didžiausia bauda – 22 596 Eurais), o bendra konfiskuotų pinigų suma siekė 462 589 Eurais (Baudos už korupciją 2017, 2018).

Visi ekonominiai, socialiniai-politiniai ir valdymo neigiami reiškiniai, susiję su korupcija, atsiliepia visuomenės socialinei gerovei, stabilumui ir sveikatai – mažėjanti socialinė įtrauktis, užimtumas, didėjanti emigracija, socialinės ir psichologinės visuomenės problemos. Šie įvardinti probleminiai aspektai itin svarbūs ir Lietuvai, kurioje pastebimi atitinkami augantys neigiami rodikliai: per 1990–2017 m. iš Lietuvos emigravo daugiau nei 977 tūkst. žmonių, iš kurių dauguma – darbingo amžiaus (potencialių mokesčių mokėtojų), lietuvių savižudybių skaičius – pirmaujantis ES (2017 m. 100 000 gyventojų tenka 26,4 savižudybių), daugėja socialinių-psichologinių (psichikos, elgesio) sutrikimų turinčių asmenų (vien per 2016 m. 17,8 tūkst. vaikų iki 10 metų, 8,5 tūkst. jaunuolių iki 18 metų, 41,2 tūkst. suaugusiųjų iki 64 m. ir 21 tūkst. vyresniosios kartos atstovų išgirdo naujas psichikos ir elgesio sutrikimų diagnozes (Klaipėdos miesto visuomenės sveikatos biuras, 2017)).

Taigi, korupcijos žala gali būti suvokiama makro lygmeniu, kaip žala daroma valstybės raidai, ir mikro arba individualiu lygmeniu, kaip asmeniškai patiriami praradimai. 2018 m. atlikto jaunimo nuostatų ir požiūrio į korupciją bei antikorupecinio potencialo tyrimo metu nustatyta, kad jaunimas nevienodai suvokia korupcijos poveikį aplinkai makro ir mikro lygiu (žr. 6 pav.).

6 pav. Respondentų (jaunimo) pasiskirstymas pagal atsakymus į klausimą „Kaip Jūs manote, ar korupcija kenkia...“ (N=1235)

Šaltinis: Toleikienė, Balčiūnas, Sauliūtė, 2018, p. 18.

Tyrimo rezultatai rodo, kad didžioji dauguma jaunuolių suvokia, kad korupcija kenkia šalies vystymuisi (85 proc.), verslo ir ekonomikos plėtrai (82 proc.), tačiau tik 52 proc. identifikuoja, kad korupcijos žala paliečia ir juos asmeniškai. „Net 30 proc. jaunų žmonių mano, kad korupcija žalos jiems nedaro. Atsakymą, kad korupcija kenkia jų šeimai ir draugams, pasirinko 58 proc. respondentų, o korupcijos žalą jaunimui, apskritai, nurodė 60 proc. Tyrimo rezultatai rodo, kad dauguma jaunuolių puikiai supranta, kokią žalingą poveikį korupcija daro šaliai ir verslui, tačiau nemaža dalis jaunimo nežino, kaip tai veikia juos pačius ir artimą aplinką“ (Toleikienė, Balčiūnas, Sauliūtė, 2018).

Tik korupcijos žalos suvokimas ir analizė gali paskatinti įvairias institucijas, organizacijas ir pavienius asmenis tarptautiniu, nacionaliniu ir vietos lygmeniu burtis, diskutuoti ir ieškoti būdų, kaip kovoti su korupcija bei ugdyti nepakantumą jai.

Diskusiniai klausimai:

- *Ar anksčiau identifikuote minėtas ekonomines, socialines-politines ar valstybės valdymo problemas kaip korupcijos padarinius?*
- *Kuriems iš įvardintų korupcijos padarinių Jūs pritarumėte? Kurie iš jų Jums atrodo nereikšmingi, diskutuoti? Galbūt norėtumėte dar papildyti padarinių sąrašą?*
- *Ar korupcijos lygis veikia Jūsų asmeninį laimės pojūtį? Kaip? Argumentuokite.*
- *Kodėl Jums (jaunimui) lengviau suvokti korupcijos žalą visos valstybės mastu, nei jos neigiamą poveikį Jūsų asmeninei aplinkai?*

2.1.5. Korupcijos prevencijos samprata ir priemonės

„**Korupcijos prevencija** – tai korupcijos priežasčių, sąlygų atskleidimas ir šalinimas sudarant bei įgyvendinant atitinkamų priemonių sistemą, taip pat poveikis asmenims siekiant atgrasinti nuo korupcinio pobūdžio nusikalstamų veikų darymo“ (LR Švietimo ir mokslo ministerija, Šiuolaikinių didaktikų centras, 2005). Korupcijos prevencijos tikslas yra siekti, kad valstybės ir savivaldybių įstaigų bei verslo įmonių veikla būtų nešališka ir skaidri (LR Specialiųjų tyrimų tarnyba, 2018).

Šią sritį Lietuvoje reglamentuoja ir reguliuoja šie teisės aktai ir dokumentai: LR Korupcijos prevencijos įstatymas, LR Baudžiamasis kodeksas, LR Specialiųjų tyrimų tarnybos įstatymas, Lietuvos Respublikos viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymas, Lietuvos Respublikos vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos įstatymas, Lietuvos Respublikos lobistinės veiklos įstatymas, Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės įstatymas, Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstatymas, Nacionalinė kovos su korupcija programa, šakinės, institucinės ir kitos kovos su korupcija programos (Kavoliūnaitė-Ragauskienė, Šedbaras, 2017). Institucijos, kurios rūpinasi korupcijos prevencija yra LR Specialiųjų tyrimų tarnyba, LR Vyriausioji tarnybinės etikos komisija, LR Seimo kontrolierių įstaiga. Šioje srityje aktyviai veikia ir tarptautinė organizacija – Transparency International Lietuvos skyrius.

Siekiant teisinio reguliavimo ir administravimo procedūrų skaidrumo valstybėje, LR Specialiųjų tyrimų tarnyba (2018) antikorpuciniu požiūriu vertina įvairius teisės aktus, atlieka institucijų korupcijos rizikos analizes (nustato rizikingiausias sritis ir teikia pasiūlymus), rengia ir koordinuoja antikorpucines programas. **Korupcijos prevencijos priemonės:** korupcijos rizikos analizė; kovos su korupcija programos; teisės aktuose įtvirtinto ar teisės aktų projektais numatomo teisinio reguliavimo poveikio korupcijos mastui vertinimas (teisės aktų ar jų projektų antikorpucinis vertinimas); informacijos apie asmenį, siekiantį eiti arba einantį pareigas valstybės ar savivaldybės įstaigoje, pateikimas; informacijos pateikimas valstybės tarnautojų ir juridinių asmenų registrams; visuomenės švietimas ir informavimas; nustatytų korupcijos atvejų paviškinimas; kitos įstatymų nustatytos korupcijos prevencijos priemonės (Mečkauskas, 2009).

Visuomenės švietimas ir informavimas yra susijęs su pranešimų politika ir praktika (angl. *whistleblowing*), mokslinėje literatūroje vadinama „Karštąja linija“, „Švilpuko pūtimo

mechanizmu“. Asmens aktyvumas kovojant su korupcija pasireiškia ne tik tuo, kad jis vengia įsitraukti ir dalyvauti korupcijos veikose, bet ir tuo, kad kliudo įvykti korupcijos aktui ar praneša apie jau įvykusį korupcijos faktą. 2018 m. vykdyto tyrimo duomenys rodo, kad jaunimas yra pasirengęs pranešti apie korupcijos atvejį: 24 proc. apklaustųjų jaunuolių teigė, kad yra pasirengę pranešti apie korupcines veikas, daugiausiai, net 65 proc. mano, kad jų sprendimas priklausytų nuo aplinkybių ir tik 11 proc. niekam apie tai nepraneštų (Toleikienė, Balčiūnas, Sauliūtė, 2018, p. 32).

Institucijų internetiniuose tinklapiuose yra patalpinta informacija apie galimybę pranešti apie netinkamą elgesį LR Vyriausiajai tarnybinės etikos komisijai ir LR Specialiųjų tyrimų tarnybai. Kaip kontroliuojanti priemonė veikia ir nacionalinio lygio specialiosios telefonų linijos, mobilioji programėlė, kurią atsisiuntus galima palikti pranešimą, sudarytos galimybės pateikti pranešimą svetainėse (tokios kaip 8(5) 2663333, „Pranešk STT“, pranesk@stt.lt, E.skundai, Pranešk apie pažeidimą, vtek@vtek.lt, prevencija@fntt.lt, rasyk@skaidrumolinija.lt ir pan.).

LR STT duomenimis, korupcijos prevencijos priemonėmis Lietuvoje jau yra pasiekti šie rezultatai:

- Viešieji pirkimai – sumažinta administracinė našta;
- Teritorijų planavimas – grąžinta valstybei daugiau kaip 15 vandens telkinių, užkirstas kelias įteisinti neteisėtai pastatytus statinius kurortų apsaugos zonos;
- Verslo subjektų priežiūra – diegiamas automatinis statybos priežiūros prašymų skirstymas, atviri statybą leidžiančių dokumentų išdavimo duomenys;
- Švietimas – aiškesnė vaikų priėmimo į darželius procedūra;
- Turto valdymas – viešinama informacija apie investicinių projektų finansavimo procesą, sveikatos įstaigų patalpos nebeparduodamos naudotis neatlygintinai;
- Sveikatos apsauga – efektyvesnis žmogaus organų donorystės ir transplantacijos procesas, pigesnės ortopedijos techninės priemonės (Korupcijos prevencijos nauda, 2018).

Diskusiniai klausimai:

- *Kodėl reikalinga korupcijos prevencija?*
- *Ar pranešumėte apie korupcijos atvejį atitinkamoms institucijoms? Kas Jus paskatintų tai padaryti?*
- *Ar užtenka informacijos, kur kreiptis norint pranešti apie korupcijos atvejį?*

2.1.6. Antikorupcinių nuostatų formavimo metodai

Ugdyti asmens atitinkamas nuostatas ypač aktualu visuomenei, išgyvenusiai didelius politinius, ekonominius ir socialinius pokyčius ir tebekuriančiai demokratijos principais grindžiamą santvarką (Kriaučiūnienė, 2007). Nuostatos susiformuoja tiesioginės asmeninės patirties ir savo elgesio stebėjimo metu arba kitiems žmonėms mus baudžiant už nepatinkantį elgesį ir paskatinant patinkantį elgesį, rodant gerą pavyzdį, tiesiogiai pateikiant informaciją (Raižienė, 2009). Pasak Marcinkevičiūtės ir Petrauskienės (2008), negalima pamiršti, kad žmogus yra socialinė būtybė, o jo elgesį apsprendžia biologinis ir socialinis lygmuo: elgesiui biologiniu lygiu būdingas pasyvus prisitaikymas ir instinktyvus veikimas, o elgesiui socialiniu lygiu, priešingai, – aktyvus, kūrybinis santykis su tikrove, žmogaus gebėjimas tikslingai veikti ir veiksmingai pertvarkyti visą išorinį pasaulį. Kadangi norimos nuostatos turėtų būti transformuojamos į elgesį, būtina prisiminti, kad „elgesio keitimas nėra momentinis dalykas, o procesas“ (Bulotaitė, Vičaitė, 2016, p. 17).

Lietuvoje pirmieji bandymai ugdyti jaunimo antikorupcines nuostatas buvo dar 2002 m., kai per keletą metų buvo parengta bei įgyvendinta nemažai projektų, kurių metu vyko mokymai, sukurtos priemonės, modeliai: *Švietimas prieš korupciją* (2002–2003), *Jaunimas prieš korupciją* (2002–2003); *Korupcijos prevencija šviečiant, informuojant ir sąmoninant visuomenę* (2002–2004); *Skaidrumo ir atskaitomybės didinimas viešajame administravime* (2004); *Antikorupcinių švietimo*

programų tobulinimas ir sklaida (2004); tarptautinis projektas „Švietimas prieš korupciją“ (2005–2007); tarptautinis projektas „Jaunimas už skaidrumą“ (2006) (Vaisvalavičiūtė, 2007, p. 79). Transparency International Lietuvos skyrius taip pat įgyvendina įvairias tęstines iniciatyvas, projektus: Tarptautinė „Transparency International“ vasaros skaidrumo mokykla, interaktyvios antikorporcinių filmų peržiūros ir diskusijos (2010–2011), iniciatyva „Sąžiningumas svarbu“ (2011–2012), iniciatyva „Jaunimo sąžiningumo skatinimas mokyklose“ (2011–2012), iniciatyva „Būsiu sąžiningas teisininkas“ (2011), Sąžiningumo mokyklų tinklas (pradėta 2014), iniciatyva „Baltosios pirštinės“, skaidrumo iniciatyva „Jonvabaliai“ ir kt. Jaunimo požiūriu, jaunimo antikorporcinių švietimo veiksmingumą turėtų paskatinti antikorporcinių veiklų (projektų, mokymų) tęstinumas, tinkamų mokymų/diskusijų/pokalbių tematikų parinkimas, lektorių ar moderatorių atranka, mokymuose dalyvaujančiųjų tikslinių grupių atranka, turinio temų ir pateikties modeliavimas (atskleidžiant korupcijos formas, priežastis ir pasekmes, korupcijos atpažinimo problemas, sąžiningo elgesio pasirinkimo situacijas ir pasekmes) (Toleikienė, Balčiūnas, Sauliūtė, 2018). Taigi, jaunimo antikorporcinių nuostatų formavimo siekis reikalauja mokymų metu naudoti įvairius interaktyvius metodus.

2.1.6.1. *Forumo teatro metodas*

Anot R. Ercmonienės-Varnės (2011), simbolinis šio metodo šūkis yra „Apsiauk kito žmogaus batus“, kuris reiškia, jog asmuo tampa kito žmogaus moralės atspindžiu. „Šis metodas teatro priemonėmis perkelia subjektus į problemines situacijas, ragina priimti sprendimus, būti pakantiems, atsakingiems“ (p. 47). Forumo teatras kaip metodas yra priemonė per teatrą keisti visuomenę. Tai – diskusijų teatras. „Tai metodas, kai scenoje vaidinamos trumpos situacijos, pagrįstos realiais jaunimo išgyvenimais, realiomis problemomis, realiais nutikimais, kuriuose visada veikia auka, patirianti problemą, skriaudėjas, sukeliantis tą problemą, ir neutralieji asmenys, kurie gali pakrypti ir į skriaudėjo, ir į aukos pusę. Po suvaidintos situacijos žiūrovai kartu su diskusijos vedėju kalbasi apie situacijoje iškilusią problemą, skriaudėją, auką ir variantus, kaip tokią problemą būtų galima išspręsti. Po diskusijos aktoriai vaidina tą pačią situaciją iš naujo ir žiūrovai gali stabdyti veiksmą, eidami keisti aktorių, ir toliau vaidinti taip, kaip jie įsivaizduoja save tokioje probleminėje situacijoje, taip, kaip jie spręstų tokią problemą, atsidūrę aukos ar neutraliųjų vietoje“ (Kavtaradzė, 2008). „Tai yra veiksmo teatras, kuriame būtinas aštrus konfliktas, vyrauja aiški vidinė ir išorinė priespauda. Pabaiga čia visada būna liūdna, tačiau tai skatina įsijausti, nesutikti, diskutuoti, spręsti ir svarbiausia – nelikti abejingiems“ (Forumo teatro metodas..., 2009).

Metodas labai tinka dorovinių vertybių (įskaitant ir korupcijos nuostatas) analizei.

Plačiau apie šį metodą ir jo taikymą galima skaityti:

- *Forumo teatro metodas vaikų ir jaunimo neformalaus ugdymo užsiėmimuose.* (2009). Parengė I. Maršantaitė, R. Vaičekonytė. Vilnius.
- Ercmonienė-Varnė, R. (2011). Paauglių tolerancijos ugdymo teatro pratybomis modelis. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 1(22), 46-50.
- Kavtaradzė, T. (2008). *Forumo teatras kviečia rūpintis savimi, kitais ir pasauliu.* Prieiga per internetą: <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2008-09-24-tekle-kavtaradze-forumo-teatras-kviecia-rupintis-savimi-kitais-ir-pasauliu/21638>
- Timko, T. (2009). *17-19 metų paauglių mokymo/si spręsti jiems aktualias problemas Forumo teatre procesas* (Daktaro disertacija, Lietuvos edukologijos universitetas).
- Pakalniškienė, V. (2010). *11-12 kl. mokinių profesinių interesų formavimasis per teatro pamokas* (Daktaro disertacija, Lietuvos edukologijos universitetas).
- Houston, S., Magill, T., McCollum, M., Spratt, T. (2001). Developing creative solutions to the problems of children and their families: Communicative reason and the use of forum theatre. *Child & Family Social Work*, 6(4), 285-293.
- Day, L. (2002). 'Putting Yourself in Other People's Shoes': The use of Forum theatre to explore refugee and homeless issues in schools. *Journal of Moral Education*, 31(1), 21-34.
- Boal, A. (2013). *The rainbow of desire: The Boal method of theatre and therapy.* Routledge.

- Dwyer, P. (2004). Making bodies talk in Forum Theatre. *Research in Drama Education*, 9(2), 199-210.

2.1.6.2. Refleksija

Refleksijos sampratos esmė – atsakomybės prisiėmimas už būsimas iš dabarties veiksmo kylančias pasekmes (Lukošūnienė, 2011). Refleksija kaip metodas taikomas tuomet, kai siekiama paskatinti individų mąstymą. Pasak A. Lastauskienės (2015), tam, kad suaktyvinti mokymų dalyvių mąstymą, lektorius turi panaudoti klausimus ir terminus, skatinančius juos mąstyti ne tik apie tai, ką jie žino, bet ir tai, kaip jie mąsto (ne tik kritinis, bet ir kūrybinis mąstymas). Lektoriaus parinkti atitinkamo lygio klausimai padeda jiems mąstyti apie asmeninį charakterį, bendravimo būdą ir mąstymo procesą. Mąstant tokiu būdu galima stebėti save, grįžti prie to, kad jau įvyko ir kas vyksta dabar, taip nuolat tobulinti savo veiklą, keisti tai, kas buvo daroma neteisingai, pastebėti klaidas ir jų nebekartoti. Refleksijos etapai:

1. Apmąstomas patirties turinys: kas atsitiko, kas gali (ko) išmokyti, o kas – ne.
2. Randami ir išbandomi sprendimo būdai, kurie neduoda teigiamų rezultatų, apmąstomas jų pritaikymo procesas, t. y., kaip tai atsitiko.
3. Kai refleksijos procese tikrinamos pačios prielaidos (t. y. giliausi įsitikinimai ir veiksmus lemiančios nuostatos), kuriomis remiasi problemų sprendimai, randasi kritinė refleksija. Kitų nuomonės gali veikti kaip asmeninių nuomonių atspindys ir padėti asmenims iš naujo jas įvertinti ir pertvarkyti, suteikiant naują prasmę (p. 9).

Refleksijose būtina minėti ir teigiamus dalykus, nes nuolat analizuojant neigiamus dalykus susidaro neigiama atmosfera, prarandama dalyvių motyvacija reflektuoti.

Plačiau apie šį metodą ir jo taikymą galima skaityti:

- Lastauskienė, A. (2015). *Apmąstyk ir veik! Refleksijos metodai ir rekomendacijos mokymosi procese*. Vilnius: Ugdymo plėtotės centras.
- Lukošūnienė, V. (2011). Refleksija kaip integrali mokymosi mokyti kompetencijos dalis. *Pedagogika*, 101, 43-49.
- Bubnys, R., Žydzūnaitė, V. (2012). *Reflektyvus mokymas(is) aukštosios mokyklos edukacinėje aplinkoje*. Šiauliai: Šiaulių valstybinė kolegija, Vytauto Didžiojo universitetas.
- Gaučaitė R., Kazlauskienė A., Masiliauskienė E., Pocevičienė R., Rūdytė K. (2012). *Mokymosi mokyti strategijos. Iš anksto apgalvotas / reflektyvus mokymasis: būdai, aplinkos, šaltiniai, metodai*. Šiauliai: VŠĮ. Šiaulių universiteto leidykla.
- Wade, R. C. (1994). Teacher education students' views on class discussion: Implications for fostering critical reflection. *Teaching and teacher education*, 10(2), 231-243.

2.1.6.3. Problemų medis

Problemų medžio esmė yra loginis-analitinis idėjų generavimas. Taikant šį metodą nagrinėjama tema, objektas ar problema yra suskaidomi į sudedamąsias dalis bei identifikuojami jų tarpusavio ryšiai (priklausomumas). Šis metodas ypač tinka, kai siekiama parodyti ryšį tarp korupcijos priežasčių ir pasekmių. Jam būdingas hierarchinis problemų vaizdavimas: jeigu problema yra priežastis, ji vaizduojama analizuojamos problemos apačioje, jeigu padarinys – viršuje, o jeigu ji neveikia nei kaip priežastis ar padarinys – žymima tame pačiame lygmenyje. Šis metodas padeda aiškiai ir logiškai atvaizduoti problemą ir jos „priežasčių-pasekmių“ struktūrą, todėl labai svarbu konkrečiai išreikšti ir teisingai suformuluoti pagrindinę problemą – problemų medžio kamieną („įeities tašką“) (Projektinės veiklos..., 2010). Metodas tinka, kai yra galimybės mokymų dalyviams atlikti užduotis raštu.

Plačiau apie šį metodą ir jo taikymą galima skaityti:

- *Projektinės veiklos ir jų valdymas*. (2010). Vilnius: VšĮ „Konsultus mokymai“.
- *Educational Planning and Management in the Earthquake Affected Areas. Introduction to Education Project Planning and Management*. (2010). The Directorate of Education Extension, AJK, UNESCO.

2.1.6.4. Diskusija

Diskusija – tai forumas grupėje, kuriame dalyviai mokosi aiškiai ir tiksliai reikšti mintis, įvairiai pateikti tą pačią idėją, kritiškai vertinti, susidaryti savo nuomonę, racionaliai ją pagrįsti ir apginti, suprasti prieštaravimus, gerbti kitokį požiūrį. Dalyvaujant tokioje diskusijoje būtina turėti tam tikrų žinių nagrinėjama tematikos klausimais. Diskusijos metu bandomas nuomonės tvirtumas, gebėjimas ją pagrįsti ir apginti savo poziciją, mąstyti savarankiškai ir kūrybiškai. Išdiskutuotos idėjos tampa artimesnės diskusijos dalyviams, priverčia apie jas mąstyti ir toliau, prisiminti (Mano mėgstamas metodas..., 2010). Diskusiją būtina moderuoti ir valdyti, dažniausiai tai daro lektorius, bet moderatoriaus pozicija gali būti pasiūlyta ir vienam iš dalyvių. Diskusijos moderatorius turi nukreipti, tačiau neužimti diskusijos laiko savo pastebėjimais (įžvalgomis), būtina stebėti, kad diskusijos dalyviai nepasiduotų grupės spaudimui, visi įsitrauktų į diskusiją.

Plačiau apie šį metodą ir jo taikymą galima skaityti:

- *Mano mėgstamas metodas. Metodai, padedantys mokiniams ugdytis mokymosi mokyti, komunikavimo ir gamtamokslę kompetencijas, ir jų taikymo pavyzdžiai* (2010). Vilnius: Ugdymo plėtotės centras.
- *Netradiciniai (o gal tradiciniai?) pamokos metodai*. (2009). Lietuvos geografijos mokytojų asociacija. Prieiga per internetą: <http://geografija.lt/2009/11/netradiciniai-pamokos-metodai/>
- Larson, B. E. (2000). Classroom discussion: A method of instruction and a curriculum outcome. *Teaching and Teacher Education*, 16(5-6), 661-677.
- Parker, W. C., Hess, D. (2001). Teaching with and for discussion. *Teaching and teacher education*, 17(3), 273-289.
- Henning, J. E. (2007). *The art of discussion-based teaching: Opening up conversation in the classroom*. Routledge.

2.1.6.5. Edward de Bono „Šešių mąstymo skrybėlių“ metodas

Edward de pasiūlytas šešių skrybėlių metodas leidžia išlaisvinti mąstymą (nuo atsargumo, link pasitikėjimo savimi), kūrybiškumą, taikyti skirtingus mąstymo būdus ir nekritikuojant suprasti kitų mąstymo procesą. Šis metodas ypač tinkamas mokymų dalyviams, kai ieškoma naujų, novatoriškų idėjų, problemų sprendimų (Šešios mąstymo skrybėlės, . Darbas vyksta efektyviau, kai didelė grupė suskirstoma į mažesnes grupes (5–7 asmenų). Svarbiausias veiksnys, kuris garantuotų sėkmingą šio metodo įgyvendinimą, yra šio metodo pagrindinių idėjų išsaugojimas ir detalus metodo etapų sekimas (skrybėlių taikymo seka ir tvarka): problemos pristatymas grupės nariams, problemos

išdiskutavimas ir sprendimų siūlymas, konkretaus sprendimo analizė ir diskusija, galutinio sprendinio pristatymas kitiems mokymų dalyviams.

Plačiau apie šį metodą ir jo taikymą galima skaityti:

- Kūrybiškumo laboratorija. Kaip tampama išradėjais. Mokymų vadovas. (2012). Vilnius: Vilniaus universitetas.
- De Bono, E. (2017). *Six thinking hats*. Penguin UK.
- Kivunja, C. (2015). Using de bono's six thinking hats model to teach critical thinking and problem solving skills essential for success in the 21st century economy. *Creative Education*, 6(03), 380.
- Rizvi, A. A., Bilal, M., Ghaffar, A., Asdaque, M. (2011). Application of six thinking hats in education. *International Journal of Academic Research*, 3(3), 775-779.

2.1.6.6. Video medžiagos peržiūros metodas

Šis metodas yra skirtas skatinti mokymų dalyvių mąstymą panaudojant video medžiagą kaip stimulą. Dalyviai stebi vieną pasirinktą video įrašą, po to naudodami refleksijos ir diskusijos metodus, aptaria įrašė matytus įvykius, veikėjus, analizuoja jų poelgius, galimas to priežastis ir pasekmes. Šis metodas naudojant vizualinius stimulus ir suaktyvinant atmintį padeda įgalinti analitinį, kritinį ir kūrybinį mąstymą. Svarbu, kad lektorius parinktų tinkamą įrašą, atspindintį mokymų tematiką ir problematiką, nuostatų keitimo kryptingumą.

Plačiau apie šį metodą ir jo taikymą galima skaityti:

- Gaudin, C., Chališs, S. (2015). Video viewing in teacher education and professional development: A literature review. *Educational Research Review*, 16, 41-67.
- *Pedagogical benefits*. (2018) The University of Queensland Australia, Institute for Teaching and Learning Innovation. Prieiga per internetą: <http://www.uq.edu.au/teach/video-teach-learn/index.html>
- Woolfitt, Z. (2015). *The effective use of video in higher education*. Lectoraat Teaching, Learning and Technology, Inholland University of Applied Sciences. Rotterdam.

2.2. Korupcijos atpažinimo, suvokimo ir prevencijos užduotys

2.2.1. Galimų korupcijos situacijų rinkimuose ir sveikatos apsaugos srityse aprašai

Naudojant forumo teatro metodą galimų situacijų (korupcijos veikos atvejų) aprašus gali pateikti seminaro lektorius arba seminaro dalyviai savarankiškai kuria situacijas pagal įvardintas korupcijos problemas rinkimų ir sveikatos apsaugos srityse. Tai priklauso nuo seminaro dalyvių amžiaus ir užsiėmimo trukmės. 15–17 metų jaunimui rekomenduojama pateikti galimų korupcijos situacijų aprašus.

2.2.1.1. Galimos situacijos

1 SITUACIJA

Pacientas kreipiasi į gydytoją, skundžiasi skausmais kelio srityje. Gydytojas po atliktų tyrimų konstatuoja, kad pacientui reikia operacijos. Pacientas sutinka operuotis. Gydytojas įspėja, kad operacijos laukia dar 73 pacientai. Jeigu norėtų, kad operaciją apmokėtų ligonių kasos, geriausiai atveju, jis gali būti operuojamas po pusės metų. Jeigu ligonis pats sutinka mokėti (tokia operacija kainuoja 4–5 tūkstančius eurų), laukti eilėje nereikės. Pacientas atsako, kad tiek pinigų neturi. Tačiau laukiant pusę metų liga dar labiau komplikuosis. Ko galėtų imtis pacientas, kad kelio operacija būtų atlikta greičiau?

2 SITUACIJA

Šiaurės Lietuvos kolegija įgyvendina ES struktūrinių fondų lėšų bendrai finansuojamą projektą „Šiaulių apskrities jaunimo nepakantumo korupcijai nuostatų formavimas“ Nr. 10.1.2 ESFA -K-917-02-0017

Analizuojamas vaidmenų konfliktas (pavyzdžiui, gydytojo vaidmuo nesutampa su tėvo, besiaukojančio dėl šeimos ir vaikų, vaidmeniu). Ne itin didelės pajamos turinčio gydytojo sūnus nori studijuoti užsienyje. Vaikas labai gabus menui, o tokio pobūdžio išsilavinimą galima gauti tik Prancūzijoje. Tačiau už mokslą reikia brangiai mokėti. Dilema kyla dėl vaiko ateities – arba jo talentas bus išlavintas ir jis daug pasieks, arba pasirinks nemiela specialybę ir jausis nelaimingas. Gydytojas tėvas nesunkiai galėtų darbe paimti kyšį, kad išleistų sūnų į mokslus, tačiau kaip tai suderinti su Hipokrato priesaika ir atsidavimu pacientams?

3 SITUACIJA

Dėkodama už sunkiai sergančio vaiko išgydymą, Ona Z. gydytojui padovanojo puokštę rožių iš savo sodo. Pabandykite surasti ne mažiau kaip 2 būdus situacijai išspręsti.

4 SITUACIJA

Diana S. susitarė su firma „Rūpestis“, kad, jeigu firma finansuos jos rinkimus į rajono savivaldybės tarybą, ji padės šiai firmai gauti užsakymų statyti įvairius statinius rajone.

5 SITUACIJA

Jūs planuojate statyti namą. Reikia gauti namo statybos leidimą. Pokalbio metu kandidatas į savivaldybės tarybą netikėtai pasiūlo padėti gauti leidimą, jei už jį balsuosite rinkimuose. Jūs buvote numatę balsuoti už kitą kandidatą.

6 SITUACIJA

Rinkimų metu pastebite, kad rinkimų komisijos narys agituoja balsuoti už vieną iš kandidatų, nors tai yra draudžiama. Tuo metu priėjo prie Jūsų draugas ir pradėjo pasakoti apie kandidato (už kurį agituoja balsuoti komisijos narys) planuojamas veiklas (pavyzdžiui, gatvių asfaltavimo darbai), susijusias su Jūsų gyvenamuoju rajonu.

7 SITUACIJA

Prieš rinkimus politiko labdaros fondas Jūsų mokyklai dovanoja 10 kompiuterių ir paprašo, kad mokyklos bendruomenės tėvai balsuotų už jį.

2.2.1.2. Situacijų kūrimas

Kaip alternatyva pateiktų situacijų analizei gali būti forumo teatro dalyvių vaidybinių situacijų kūrimas grupėse pagal numatytas korupcijos problemas rinkimų/sveikatos apsaugos srityse. Seminaro dalyviai suskirstomi į grupes (po 5 asmenis). Jie kuria savo situaciją pagal lektoriaus pateiktą informaciją.

1 SITUACIJA

Problema /įvykis	Veiksmo vieta	Veikiantys asmenys	Provokatorius	Auka	Neutralieji
Rinkėjų klaidinimas*	Rinkimų apylinkė	Skirtingų politinių partijų nariai, rinkėjas	Žurnalistas	Rinkėjas	Politinių partijų atstovai

*Pastaba: rinkėjų klaidinimas – tai klaidingos informacijos apie rinkimus/ rinkimuose dalyvaujantį kandidatą pateikimas rinkėjui.

Galimos korupcijos formos: melagingas teigimas, kad kandidatas jau išrinktas, todėl už jį balsuoti nebereikia; konkurentas atsiėmė savo kandidatūrą; pasikeitė rinkimų apylinkė, siekiant, kad rinkėjas nenuvyktų balsuoti ir pan.

2 SITUACIJA

Problema /įvykis	Veiksmo vieta	Veikiantys asmenys	Provokatorius	Auka	Neutralieji
Nepotizmas*	Ligoninės administracija	Ligoninės direktorius, personalo skyriaus vadovas, direktoriaus sesuo, ligoninės darbuotojai	Direktorius	Personalo skyriaus vadovas	Ligoninės darbuotojai

*Pastaba: nepotizmas – tai tarnybinės padėties naudojimas giminių, draugų protegavimui (naudai).

Seminaro dalyviams siūloma kurti situacijas su labiausiai paplitusiomis korupcijos formomis sveikatos apsaugos srityje. *Galimos korupcijos formos*: kyšininkavimas, papirkinėjimas, piktnaudžiavimas, įgaliojimų viršijimas, neetiškas elgesys, interesų konfliktai, lobizmas, nepotizmas. Pažymima, kad svarbi medicinoje korupcijos priežastimi yra farmacinių bendrovių ir gydytojų susitarimai.

3 SITUACIJA

Problema /įvykis	Veiksmo vieta	Veikiantys asmenys	Provokatorius	Auka	Neuatrialieji
Padėka gydytojui	Gydytojo kabinetas	Gydytojas, ligonis, kiti medicinos darbuotojai	Ligonis	Gydytojas	Kiti ligoniai

Atsakomybė už kyšininkavimą tenka ir „padėkos-kyšio“ davėjui ir „dovanos-kyšio“ gavėjui. Dėl mažareikšmių dovanų gali būti iškeltos baudžiamosios bylos. Pavyzdžiui, 27 Eur kainavęs tortas, kaip paciento padėka gydytojui, tapo beveik 1000 Eur bauda pacientui (informacija: www.stt.lt). Tačiau žmonės kartais duoda gydytojams dovanų tiesiog norėdami nuoširdžiai atsidėkoti. Kokiais būdais galima atsidėkoti gydytojui nežeidžiant įstatymo ir nesudarant korupcinės situacijos?

Seminaro dalyviams turi būti priminta, kad LR Sveikatos apsaugos ministerijos (LR SAM) nutarimu bet kokio dydžio dovana gydytojui yra laikoma kyšiu. Dovana gydytojui (gėlės, šokoladas, kava, paveikslai ir kt.) leidžiami tik gydytojo privačiame gyvenime, jo artimų asmenų rate. Pacientas, norėdamas padėkoti gydytojui, gali parašyti laišką jo vadovui, ministerijai. Esant kyšio prievartavimo atvejui pacientų prašoma raštu informuoti LR STT ir LR SAM.

2.2.2. Galimi situacijų sprendimo metodai

Korupcijos situacijų (sveikatos apsaugos ir rinkimų srityse) sprendimai ieškomi naudojant forumo teatro metodą (trukmė 90–120 min.). Seminara dalyviai prieš pradėdami užduotį turi būti suskirstomi į grupes (po 4–5 asmenis).

I ETAPAS

Teatrinis apšilimas. Dėmesio lavinimo bei susikaupimo žaidimai.

II ETAPAS

Šiaurės Lietuvos kolegija įgyvendina ES struktūrinių fondų lėšų bendrai finansuojamą projektą „Šiaulių apskrities jaunimo nepakantumo korupcijai nuostatų formavimas“ Nr. 10.1.2 ESFA -K-917-02-0017

Dalyvių vertybinių nuostatų identifikacija. Siekiama išsiaiškinti dalyvių vertybines nuostatas. Seminaro dalyviams išdalinami lipnūs/ spalvoti lapeliai ir pateikiami klausimai prašant atsakyti į klausimus (parašant ant lapelio) išreiškiant savo pritarimą/nepritarimą (visiškai sutinku, sutinku, iš dalies nesutinku, nesutinku, nežinau). Pateikiamų klausimų pavyzdžiai: *Ar sutinkate, kad rinkimų be kyšių laimėti negalima? Ar sutinkate, jog tam, kad gerai padarytų operaciją, gydytojui reikia duoti kyšį? Ar sutinkate, kad rinkimų dieną vežti rinkėjus balsuoti yra teisinga? Korupcija padeda pasiekti norimus tikslus? Sąžiningas žmogus niekada netaps sėkmingu? Gebėjimas „apeiti“ įstatymus demonstruoja žmogaus verslumą?*

III ETAPAS

Situacijos aptarimas ir suvaidinimas. Kiekvienai grupei pateikiama informacija apie korupcijos problemą (situaciją) sveikatos apsaugos / rinkimų srityje. Visos grupės gauna skirtingas situacijas. Grupė išdiskutuoja problemą tarpusavyje ir suvaidina ją visiems seminaro dalyviams.

IV ETAPAS

Sprendimo paieška. Situacijos vaidinimas sustabdomas. Tuomet vyksta diskusija, išsiaiškinama, kas šioje situacijoje yra provokatorius, kas yra auka. Tuomet aukos vaidmenį turėjusį dalyvį keičia kitas dalyvis. Vaidinamas kitas sprendimo būdas. Vaidinama tiek kartų, kiek sprendimo būdų pasiūlo auditorija. Tokiu būdu, siekiant keisti asmens požiūrį ir elgesį, modeliuojamos situacijos, o suvaidinant jų galimus sprendimus, atskleidžiamos trumpalaikės ir ilgalaikės sprendimo pasekmės.

V ETAPAS

Refleksija. Seminaro dalyvių savijautos (pojūčių, emocijų, patirties) aptarimas.

2.2.3. Priimtų sprendimų pasekmės

Forumo teatro metodo taikymo metu aptariant priimtą asmens sprendimą dalyvauti / nedalyvauti korupcinėje veikoje išskiriamos teisinės ir moralinės pasekmės. Diskutuojant su seminaro dalyviais apie jas (galimas asmeniui baudžiamojo kodekso numatomas nuobaudas, atsakomybes), galima pasinaudoti LR STT parengta Info centro statistine medžiaga ir pavyzdžiais. Pavyzdžiui, pacientas gydytojui davęs 200 Eur kyšį už papirkimą buvo nubaustas 3766 Eur bauda. Siūloma įvardinti galimos baudos už papirkimą dydžius, patvirtintus 2018 m. sausio 1 d. (LR STT info centro medžiaga „Galimos baudos už papirkimą vidutiniškai pakilo penkis kartus“).

Išskiriant korupcinės veikos moralines pasekmes asmeniui svarbu atskleisti reputacijos bei profesinio prestižo svarbą. *Kas nutinka gydytojui/politikui praradus reputaciją? Kokios pasekmės karjerai? Kokios pasekmės moksleiviui egzamino metu bandant nesąžiningai atlikti užduotis?*

Aptariant korupcijos priežastis ir sprendimų pasekmes rekomenduojama naudoti problemų medžio metodą.

Praktinė užduotis temai „Korupcijos priežastys ir pasekmės“ (trukmė – 40 min.)

Seminaro dalyviai suskirstomi grupėmis po 4–5 (naudojant spalvotus lapelius, išsiskaičiuojant ir t.t.), iš kurių vienos analizuoja korupcijos problemą politinių rinkimų srityje, o kitos sveikatos srityje. Tikslas – pritaikant problemų medžio metodą identifikuoti ir suformuluoti korupcijos problemos (rinkimų ir/ar sveikatos srityje) priežastis ir pasekmes bei jas įvertinti etiniu ir teisiniu aspektu. Seminaro lektorius paaiškina užduotį bei pristato „problemų medžio“ metodo taikymo principus. Juos galima kurti naudojant kompiuterines programas „iBrainstorm“, „Mind Meister“, „Dream X“ ir kt. Naudodami šį metodą seminaro dalyviai identifikuoja ryšį tarp problemos

pastebėjimo, priešasčių supratimo ir sprendimo (veiksmų). Nustatomos ir paviršutinės priežastys, t.y., aplinkybės, kurios tiesiogiai glūdi socialinės-ekonominės ir politinės aplinkos sąlygose.

„Problemų medžio“ sudarymo seka:

- *I etapas.* Dalyviai grupėse diskutuoja ir pasižymi korupcijos problemos atsiradimo priežastis (išskiriant paviršutines ir esmines). Kas sukelia korupcijos problemą? (pavyzdžiui, nuostata „jei neduosiu gydytojui kyšio, jis nesirūpins mano sveikata“).
- *II etapas.* Grupės nariai pasižymi pasekmes, nurodydami, kam ir kokioje situacijoje jos padarys poveikį (pavyzdžiui, dalyviui asmeniškai, dalyvio šeimai ir draugams, jaunimui, tokiam kaip dalyvis, verslo ir ekonomikos plėtrai, šalies vystymuisi ir pan.). Po to rodyklėmis sujungia su priežastimis (pavyzdžiui, *medicinoje priežastis korupcijai yra maži atlyginimai – kokios pasekmės vaikams (0–14 m.), imdami/gaudami kyšius (pinigais) nemoka mokesčių, todėl valstybės biudžetas netenka pajamų ir valstybė negali padidinti vaikų pinigų išmokos dydžio ir pan.*)
- *III etapas.* Grupės peržiūri video medžiagą „Korupcijos kaina: 10 baisių korupcijos skandalų iš viso pasaulio“ (<https://www.15min.lt/video/korupcijos-kaina-10-baisiu-korupcijos-skandalu-is-viso-pasaulio-51777>).
- *IV etapas.* Grupės nariai diskutuodami revizuoja parengtą „problemų medį“ ir papildo nauja informacija apie identifikuojamas korupcijos problemas bei pasekmes rinkimų ir sveikatos srityje.
- *V etapas.* Diskutuodami dalyviai atrenka 5 grupės nuomone svarbiausias korupcijos problemos priežastis ir pasekmes politinių rinkimų ir sveikatos srityje, nurodydami kam ir kokioje situacijoje konkrečiai jas priskiria. Dalyviai idėjas pristato kitoms grupėms.

Rekomendacija: po užduoties seminarą derėtų tęsti diskutuojant apie esamas ir galimas (seminaro dalyvių siūlomas) korupcijos prevencijos priemones, kurios mažintų korupcijos problemų atsiradimo minėtose srityse priežastis ir pasekmes, aptarti galimas prevencines priemones mažinančias korupcijos rizikas.

Interaktyvi viktorina (trukmė – 35 min).

Seminaro dalyviams siūloma patikrinti savo žinias bei pasidomėti pasaulyje ir Lietuvoje nagrinėtomis korupcijos bylomis bei paskirtomis nuobaudomis. Interaktyvios viktorinos patalpintos LR STT tinklapyje (www.stt.lt):

1. *Pasitikrinkite žinias pirmoje Lietuvos 100 – mečio korupcijos istorijų viktorinoje;*
2. *Garsiausių pasaulio korupcijos bylų viktorina: spręsk ir dalinkis!* (Infocentras, 2018).

Diskusijos metu aptariami viktorinose pateikti korupcijos atvejai bei nuobaudos už korupcines veikas. Pristatomos Lietuvos įstatymuose numatytos nuobaudos, iliustracijoms naudojama informacija pateikta internetiniame tinklapyje: www.stt.lt/infocentras.

Diskusiniai klausimai: *Kokios susidariusios aplinkybės paskatina korupcinėse veikose dalyvauti aukštas pareigas turinčius politikus? Kokiomis vertybėmis vadovaujasi politikai/gydytojai, kurie pasirenka nesąžiningą elgesį? Kaip manote ar griežtesnės nuobaudos (baudos ir pan.) už korupcines veikas sumažintų korupcijos problemą? Kaip jaunimas galėtų prisidėti prie korupcijos mažinimo sveikatos apsaugos ir rinkimų srityse?*

Diskusijos metu aptartos viktorinoje pateiktos korupcinės situacijos lyginamos su šių dienų problemomis, atskleidžiant korupcijos latentškumą ir sudėtingumą, identifikuojant jos požymius.

2.2.4. Prevencijos priemonių įgalinimas

Prevencinių priemonių veiksmingumas yra susijęs su jaunimo informavimu ir antikorupciniu švietimu. Taikant forumo teatro metodą, vykstant diskusijoms, jaunimui pristatoma informacija apie galimybę, pastebėjus korupcinį atvejį, pranešti LR Specialiųjų tyrimų tarnybai. Aptariama: *kokiais*

Šiaurės Lietuvos kolegija įgyvendina ES struktūrinių fondų lėšų bendrai finansuojamą projektą „Šiaulių apskrities jaunimo nepakantumo korupcijai nuostatų formavimas“ Nr. 10.1.2 ESFA -K-917-02-0017

būdais galima pateikti pareiškimą? kokia pareiškimo nagrinėjimo tvarka? kaip apsaugomas pareiškėjo anonimiškumas?

Statistika, kuri liudija apie vis augantį nepakantumą korupcijai (didesnį skaičių piliečių, pranešančių apie korupcijos atvejus), pristatoma dalyviams. Siūloma pasinaudoti LR STT Infocentro statistika „Daugiau žmonių praneša apie korupciją“.

Siekiant formuoti jaunimo nepakantumą korupcijai ir keisti susiformavusias išankstines nuostatas, atliekama praktinė užduotis (trukmė – 30 min.). Užduotis yra skirta iliustruoti, kaip išankstinė nuostata (pavyzdžiui, kad korupcijos sumažinti nepavyks, ar tikėjimas apie šios veikos nebaudžiamumą ir pan.) stipriai gali nulemti asmens apsisprendimą būti nepakančiu korupcijai. Seminaro dalyviams lentelėje pateikiamos neigiamos nuostatos susijusios su korupcijos reiškiniu, kurias prašoma transformuoti į teigiamas (be neigiamo ne!).

Nr.	Neigiamos nuostatos	Teigiamos nuostatos
1.	<i>Visi gydytojai/ politikai kyšininkai</i>	<i>Pavyzdžiui, yra puikių gydytojų, kurie visada padeda be atlygio.</i>
2.	<i>Piliečiai norėdami gauti geresnį gydymą visada patys siūlo gydytojams kyšį.</i>	...
3.	<i>Korumpuoti politikai ir gydytojai visiškai nebaudžiami.</i>	...
4.	<i>Matau, kad visi gydytojai ima kyšius, bet nebūsiu skundiku (nes „ne mano daržas, ne mano pupos“).</i>	...
5.	<i>Visi rinkėjai yra paperkami.</i>	...
6.	<i>Jauniems žmonėms gydytojų/ politikų korumpuotas elgesys nekenkia.</i>	...
7.	<i>Mokymai apie korupciją neįdomūs.</i>	...
8.	<i>Politikai visada prieš rinkimus daug žada piliečiams ir nieko neįgyvendina.</i>	...
9.	<i>Mes niekada nesumažinsime korupcijos lygį Lietuvoje.</i>	...
10	<i>Būti sąžiningam (gydytojui, politikui) nenaudinga, niekada nebūsi turtingu.</i>	...
11

Diskusijos metu dalyvių prašoma pristatyti teigiamas nuostatas. Siūloma seminaro lektoriui iliustruoti teigiamas nuostatas statistiniais faktais bei pateikti praktinių pavyzdžių. Galima aptarti, kokiose gyvenimo situacijose pastebima, kad turimos teigiamos/ neigiamos nuostatos gali lemti dalyvių apsisprendimą elgtis korumpuotai ar pademonstruoti nepakantumą korupcijai.

Papildoma informacija, paneigianti neigiamas nuostatas:

„Mes niekada nesumažinsime korupcijos lygį Lietuvoje“. Statistika rodo, kad piliečių kyšininkavimas mažėja 2013 m. – 29 proc. 2017 m. – 20 proc. 2017 m. Lietuvoje užfiksuotas didžiausias teigiamas pokytis tarp Europos Sąjungos valstybių vertinant gyventojų tiesioginę kyšininkavimo patirtį. Statistika rodo, kad piliečių korupcinė patirtis mažėja: 2013 m. – 25 proc., 2017 m. – 8 proc. 2017 m. Lietuvoje gyventojų korupcinė patirtis mažėjo daugiausiai iš visų Europos Sąjungos valstybių (Infocentras, 2018).

„Korumpuoti politikai ir gydytojai visiškai nebaudžiami“. Statistika patvirtina, kad baudos už korupciją 2017 m. buvo skirtos 41 asmeniui, baudų suma – 248552 Eur. Didžiausia baudos suma buvo 22596 Eur, didžiausia konfiskuota pinigų suma – 396 368 Eur. Bendra konfiskuotų pinigų suma – 462 589 Eur (Infocentras, 2018).

„Matau, kad visi gydytojai ima kyšius, bet nebūsiu skundiku (nes „ne mano daržas, ne mano pupos“). Statistika rodo, kad vis daugiau žmonių praneša apie korupciją: 2014 m. – 28 proc., 2017 m. – 33 proc. Didedant gyventojų pranešimų skaičiui, pradedama daugiau ikiteisminių tyrimų (Infocentras, 2018).

„Būti sąžiningam (gydytojui, politikui) nenaudinga“. Deja, net 19 proc. jaunimo turtingumą nurodo esant svarbesniu už sąžiningumą: siekiant materialinės naudos priimtina meluoti, apgaudinėti ir ignoruoti įstatymus (Toleikienė, Balčiūnas, Sauliūtė, 2018).

Reflektuodamas dalyvis keičia savo nuostatas, didina suvokimą, kad laisvai ir sąmoningai veikdamas, pats pasirenka, ar save realizuoti ir tapti laimingu, ar ne (būti pakančiam korupciniam elgesiui ar ne).

Jaunimo antikorpucinis švietimas vykdomas organizuojant akcijas, kūrybines dirbtuves ar renginius.

Kūrybinių dirbtuvių užduotis – foto sekimas (trukmė – 90–120 min.)

Siūloma jaunimui organizuoti kūrybines dirbtuves, kurių metu kuriama antikorpucinė reklama. Kūrybinių dirbtuvių rezultatas – nepakantumo korupcijai vizualizacija, kuri gali būti naudojama kuriant socialines reklamas kitais formatais bei pristatoma visuomenei. Eiga:

1. Seminaro dalyviai turi surasti ir nufotografuoti aplinkoje vaizdus, atitinkančius (simbolizuojančius) žodžius „raktas“, „taikynas“, „žaidimas“, „šešėlis“. Šitos nuotraukos turėtų tapti antikorpucinės reklamos pagrindu.
2. Turėdami nuotrauką (pagrindą) seminaro dalyviai kuria socialinės reklamos tekstą, kuris uždedamas ant nuotraukos.
3. Mobilioje programėlėje Instagram sukuriama paskyra „Korupcijai – ne“.
4. Socialinė reklama (sukurtos užduotys) keliamos į Instagramą. Visi dalyviai balsuoja ir išrenka labiausiai patinkančią socialinę reklamą, skirtą kovai su korupcija.

Priemonės: seminaro dalyviai naudojami išmaniais telefonais ar kitais mobiliaisiais įrenginiais.

2.2.5. Rekomenduojama video medžiaga

Video medžiagos naudojimas diskusijų, refleksijų ar kitų užduočių metu, siekiant sustiprinti pateikiamos informacijos vaizdingumą, yra viena iš seminarų priemonių.

Transparency International organizuoja korupcijos tematika meninių filmų festivalį „Drąsus žodis“, kurio tikslas – naudojant menines priemones parodyti korupcijos problemos priežastis ir pasekmes žmonių gyvenimui. Tokio pobūdžio kino filmų peržiūras galima organizuoti mokyklose, universitetuose, jaunimo grupių susitikimų metu, kviečiant ekspertus (teisėninkus, LR STT specialistus, Transparency International Lietuvos skyriaus atstovus, politikus, sąžiningumo mokyklų tinklo atstovus, jaunimo autoritetus pasisakančius prieš korupciją ir pan.) dalyvauti aptarimuose. orupcijos tematika filmų sąrašas pateikiamas šiuo adresu: <http://drasuszodis.lt/>

Tematika	Šaltinio pavadinimas ir nuoroda
Antikorpucinis švietimas (sveikatos apsauga)	Antikorpucinio švietimo video paskaita apie korupcijos rizikas sveikatos apsaugos sektoriuje. (LR STT, 2017) https://www.youtube.com/watch?v=7Op-Yd3xUm0
	Korupcija medicinoje: priežastys, apimtys, sprendimai. (Jaunųjų gydytojų asociacija, 2016). https://www.youtube.com/watch?v=33E9BW9YH54
	Anelė Rudzenskaitė laidoje „Info diena“ apie korupciją medicinoje, jos priežastis ir sprendimo būdus (Jaunųjų gydytojų asociacija, 2017) https://www.youtube.com/watch?v=yzvRvQbW-GE
	"Paciento priesaika" (LiMSA, STT, 2015) https://www.youtube.com/watch?v=nP14AdXPHPE
Korupcija rinkimų srityje	#522. „Baltųjų pirštinių“ vadovė: siekiame, kad rinkimai būtų skaidrūs! (2018) https://www.youtube.com/watch?v=n_jwYXDp3I
	II-ojo rinkimų turo stebėtojų mokymai. (Baltosios pirštinės, 2016) https://www.youtube.com/watch?v=L4Z_og-EITw
	Rinkėjų papirkimas ir jo teisinės pasekmės https://www.vrk.lt/naujienos/-/content/10180/1/rinkeju-papirkimas-ir-jo-teisines-pasekmes

Šiaurės Lietuvos kolegija įgyvendina ES struktūrinių fondų lėšų bendrai finansuojamą projektą „Šiaulių apskrities jaunimo nepakantumo korupcijai nuostatų formavimas“ Nr. 10.1.2 ESFA -K-917-02-0017

Tematika	Šaltinio pavadinimas ir nuoroda
Korupcijos priežastys ir pasekmės	Kur pasireiškia KORUPCIJA? Kokios jos atsiradimo priežastys? I dalis. #STT https://www.youtube.com/watch?v=aUrC1i-ATn4
	Korupcijos pasekmės. Kokias grėsmes šis reiškinys sukelia visuomenei? II dalis. #STT https://www.youtube.com/watch?v=YFFJQA6_OVO
	Korupcijos pasekmės arčiau, nei galime įsivaizduoti https://www.youtube.com/watch?v=nTOCLB1XN8w
	Korupcijos kaina: 10 baisių korupcijos skandalų iš viso pasaulio https://www.15min.lt/video/korupcijos-kaina-10-baisiu-korupcijos-skandalu-is-viso-pasaulio-51777
	Korupcijos problema moksleivių akimis https://www.youtube.com/watch?v=yj9LuE8YGGQ
	Interviu Leonidas Donskis apie korupcija ir ES 2013 07 09 https://www.youtube.com/watch?v=RliytBcNjQ8
Informacijos centro informacija	Siekdama geriau informuoti visuomenę apie Lietuvos pasiekimus kovojant su korupcija, Specialiųjų tyrimų tarnyba (STT) interneto svetainėje pristato informacijos centrą. https://www.youtube.com/watch?v=Vlw1aUjgoBs
Kyšis	#grotelėsužkyšį - Daktaro istorija https://www.youtube.com/watch?v=dWwfJ97q6zI
	#grotelėsužkyšį - Geraširdžio istorija https://www.youtube.com/watch?v=Scjx6Y_EBss
	#grotelėsužkyšį - Naujas namas https://www.youtube.com/watch?v=TYb6aWidCIo
	#grotelėsužkyšį - Undinės istorija https://www.youtube.com/watch?v=rjCFEeMJNKE
	Apie korupciją galima pranešti ir mobiliuoju telefonu (2016) https://www.youtube.com/watch?v=ofJ12lQX8BY
Pranešk apie korupciją	Kur kreiptis, jei manęs valstybės tarnautojas reikalauja kyšio ar provokuoja jį duoti? (2015) https://www.youtube.com/watch?v=EiE5kJz3B6w
	Skaidrumas – visų mūsų rankose! (STT, 2017) https://www.youtube.com/watch?v=tLMWFfvAEi0
	Neduok kyšio. Pranešk STT! (2015) https://www.youtube.com/watch?v=Q0CCMzdKayc
	Specialiųjų tyrimų tarnyba (STT) socialinė antikorupcinė reklama (2009) https://www.youtube.com/watch?v=V-TzDvIzG5w

Video medžiaga gali būti naudojama ir kaip papildoma medžiaga, naudojama epizodiškai kitų užduočių metu.

Taip pat galima naudoti papildomus šaltinius:

- *Rinkėjų papirkimas ir jo teisinės pasekmės*: <https://www.vrk.lt/naujienos/-/content/10180/1/rinkeju-papirkimas-ir-jo-teisines-pasekmes>
- *Memorandumas dėl bendradarbiavimo kovojant su balsų pirkimu*: <https://www.vrk.lt/kita-aktuali-informacija>
- *Kas yra nusižengimai? (rinkimuose)*: <https://www.baltosiospirstines.lt/>

Rekomendacijos seminarų vedimui:

- Pateikiant teorines žinias integruoti interaktyvią praktinę veiklą bei iliustruoti žinias faktais ir praktiniais pavyzdžiais.
- Programos vykdymo metu dažnai keisti veiklas, siekiant išvengti tradicinio mokymo(si) metodų.

Šiaurės Lietuvos kolegija įgyvendina ES struktūrinių fondų lėšų bendrai finansuojamą projektą „Šiaulių apskrities jaunimo nepakantumo korupcijai nuostatų formavimas“ Nr. 10.1.2 ESFA -K-917-02-0017

- Programos veiklų vykdytojams siūloma skirti dėmesį kuriant bendravimą skatinančią atvirą aplinką.
- Programos vykdytojams / lektoriams siūloma naudoti refleksiją neformalios antikorupcinės švietimo programos arba atskirų veiklų vertinimui.

NAUDOTA LITERATŪRA

Moksliniai šaltiniai:

1. Acus, A. (2012). Kaip ištrūkti iš korupcijos aklavietės? Čilės sėkmės istorija ir Argentinos agonija. *Politologija*, 67(3), 143-200.
2. Alam, M. S. (1989). Anatomy of corruption: An approach to the political economy of underdevelopment. *American Journal of Economics and sociology*, 48(4), 441-456.
3. Ashforth, B. E., Gioia, D. A., Robinson, S. L., Trevino, L. K. (2008). Re-viewing organizational corruption. *Academy of Management review*, 33(3), 670-684.
4. Bulotaitė, L., Vičaitė, S. (2016). Su sveikata susijusį elgesį aiškinančios teorijos ir modeliai: kas skatina keisti elgesį. *Visuomenės sveikata*, 1(72), 9-20.
5. Bussell, J. (2015). Typologies of corruption: a pragmatic approach. In *Greed, Corruption, and the Modern State Essays in Political Economy* (21-46), eds. S. Rose-Ackerman and P. Lagunes. Chentelham, Northampton: Edward Elgar Publishing.
6. Chan, A. P., Owusu, E. K. (2017). Corruption forms in the construction industry: Literature review. *Journal of Construction Engineering and Management*, 143(8), 04017057.
7. Ercmonienė-Varnė, R. (2011). Paauglių tolerancijos ugdymo teatro pratybomis modelis. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 1(22), 46-50.
8. Graycar, A. (2015). Corruption: classification and analysis. *Policy and Society*, 34(2), 87-96.
9. Kaptein, M. (2011). Understanding unethical behavior by unraveling ethical culture. *Human relations*, 64(6), 843-869.
10. Kimeu, S. (2014). Corruption as a challenge to global ethics: the role of Transparency International. *Journal of Global Ethics*, 10(2), 231-237.
11. Kish-Gephart, J. J., Harrison, D. A., Trevino, L. K. (2010). Bad apples, bad cases, and bad barrels: Meta-analytic evidence about sources of unethical decisions at work. *Journal of applied psychology*, 95(1), 1, 1-31.
12. Kriauciūnienė, R. (2007). Dorinė nuostata kaip mokslinio pažinimo objektas. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 18(18), 80-92.
13. Lankauskas, M., Nikartas, S. (2017). Korupcija nevyriausybiniam sektoriuje: politinė korupcija labdaros ir paramos fondų veikloje. *Teisės problemos*, 2(94), 87-114.
14. Lukošūnienė, V. (2011). Refleksija kaip integrali mokymosi mokyti kompetencijos dalis. *Pedagogika*, 101, 43-49.
15. Marcinkevičiūtė, L., Petrauskienė, R. (1822). Darbuotojų elgesio formavimosi mechanizmų tobulinimas. *Vadybos mokslas ir studijos – kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai*, 14(3), 63-71.
16. Morris, S. D. (2011). Forms of corruption. *CESifo DICE report*, 9(2), 10-14.
17. Mungiu-Pippidi, A. (2016). For a new generation of objective indicators in governance and corruption studies. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 22(3), 363-367.
18. Navot, D. (2014). The concept of political corruption: Lessons from a lost epoch. *Public Integrity*, 16(4), 357-374.
19. Navot, D., Cohen, N. (2015). How policy entrepreneurs reduce corruption in Israel. *Governance*, 28(1), 61-76.
20. Ortiz-Ospina, S., Roser, M. (2016). *Corruption*. Our World in Data. Prieiga per internetą: <https://ourworldindata.org/corruption> (Žiūrėta 2018-09-13).
21. Palidauskaitė, J. (2005). Korupcijos ir atsakomybės problema viešojo administravimo sistemoje. *Viešojo politika ir administravimas*, 13, 25-38.

22. Parisi, N. (2018). Assessment of the effectiveness of anti-corruption measures for the public sector and for private entities. *Rule of Law and Anti-Corruption*, 2018:2, 2-10.
23. Persson, A., Rothstein, B., Teorell, J. (2013). Why anticorruption reforms fail—systemic corruption as a collective action problem. *Governance*, 26(3), 449-471.
24. Pinto, J., Leana, C. R., Pil, F. K. (2008). Corrupt organizations or organizations of corrupt individuals? Two types of organization-level corruption. *Academy of Management Review*, 33(3), 685-709.
25. Rendtorff, J. D. (2010). The concept of corruption: moral and political perspectives. *Organization and Management*, 1/2010, 125-133.
26. Rosenblatt, V. (2012). Hierarchies, power inequalities, and organizational corruption. *Journal of Business Ethics*, 111(2), 237-251.
27. Sampson, S. (2010). The anti-corruption industry: from movement to institution. *Global Crime*, 11(2), 261-278.
28. Sims, R. R. (1992). The challenge of ethical behavior in organizations. *Journal of Business Ethics*, 11(7), 505-513.
29. Skogan, W. G., Meares, T. L. (2004). Lawful policing. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 593(1), 66-83.
30. Tanzi, V. (1998). Corruption around the world: Causes, consequences, scope, and cures. *Staff Papers*, 45(4), 559-594.
31. Tian, N., Zhang, Z. (2018). How do anticorruption measures affect executive incentive?. *Finance Research Letters*, 24, 179-185.
32. Vaisvalavičiūtė, A. (2007). Antikorupcinis švietimas: Lietuvos atvejis. *Viešojo politika ir administravimas*, 1(21), 75-86.
33. Van Duyne, P. C. (2001). Will “Kaligula“ go transparent? *Forum on Crime and Society*, 1(2), 73-98.
34. Vargas-Hernández, J. G. (2013). The multiple faces of corruption: Typology, forms and levels. *Organizational immunity to corruption: Building theoretical and research foundations*, 111-117.
35. Waite, D., Allen, D. (2003). Corruption and abuse of power in educational administration. *The urban review*, 35(4), 281-296.
36. Weisel, O., Shalvi, S. (2015). The collaborative roots of corruption. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 112(34), 10651-10656.

Kiti šaltiniai:

37. Alam, M. N. (2016). *What is the major cause of corruption in the world?* Researchgate question. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/post/What_is_the_major_cause_of_corruption_in_the_world (Žiūrėta 2018-09-13).
38. *Baudos už korupciją 2017.* (2018). LR Specialiųjų tyrimų tarnybos naujienlaiškis. Prieiga per internetą: http://www.stt.lt/img/infocentras/STT_rugsejis_01.jpg (Žiūrėta 2018-09-13).
39. Cimbro, E. (2017). *Youth against corruption.* Council of Europe, Committee on Culture, Science, Education and Media, 2017-06-29. Prieiga per internetą: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=24233&lang=en> (Žiūrėta 2018-09-10).
40. Ferwerda, J., Deleanu, I. (2013). *Identifying and Reducing Corruption in Public Procurement in the EU.* Brussel: ECORYS, PwC EU Servines. Prieiga per internetą: <http://www.csd.bg/fileSrc.php?id=21597> (Žiūrėta 2018-09-13).
41. Galimberti, S. (2017). *Corruption and inequality: how populists mislead people (Essay from Transparency International).* Prieiga per internetą: <http://sharing4good.org/article/corruption-and-inequality-how-populists-mislead-people-essay-transparency-international> (Žiūrėta 2018-09-13).

42. Infocentras. (2018). LR Specialiųjų tyrimų tarnybos naujienlaiškis. Prieiga per internetą: <https://www.stt.lt/lt/infocentras> (Žiūrėta 2018-09-13).
43. Joy, D. T. (2012). *Corruption in India*. Presentation. Prieiga per internetą: <https://www.slideshare.net/DipuJoy/corruption-in-india-10830117> (Žiūrėta 2018-09-13).

44. Karpuškienė, V. (2018). *Žmogaus socialinės raidos indeksas: lietuviai išsilavinę, bet gyvena šiaip sau*. Interviu Nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Informacijos analitikos skyriaus darbuotojui Arūnui Brazauskui. Prieiga per internetą: <https://www.lnb.lt/naujienos/3374-zmogaus-socialines-raidos-indeksas-lietuviai-issilavine-bet-gyvena-siaip-sau> (Žiūrėta 2018-09-13).
45. Kavoliūnaitė-Ragauskienė, E., Šedbaras, T. (2017). *Antikorupcinės aplinkos kūrimas valstybės ir savivaldybės įstaigoje*. Mokymo medžiaga. Vilnius: LR Specialiųjų tyrimų tarnyba.
46. Kavtaradzė, T. (2008). *Forumo teatras kviečia rūpintis savimi, kitais ir pasauliu*. Prieiga per internetą: <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2008-09-24-tekle-kavtaradze-forumo-teatras-kviecia-rupintis-savimi-kitais-ir-pasauliu/21638> (Žiūrėta 2018-09-15).
47. Klaipėdos miesto visuomenės sveikatos biuras. (2017). *Psichikos ir elgesio sutrikimų skaičius auga*. Prieiga per internetą: <http://www.sveikatosbiuras.lt/lt/pradzia/psichikos-ir-elgesio-sutrikimu-skaicius-auga-16094.html> (Žiūrėta 2018-09-13).
48. *Korupcijos prevencijos nauda*. (2018). LR Specialiųjų tyrimų tarnybos naujienlaiškis. Prieiga per internetą: http://www.stt.lt/documents/infocentras/prevencijos_nauda.jpg (Žiūrėta 2018-09-13).
49. Lastauskienė, A. (2015). *Apmąstyk ir veik! Refleksijos metodai ir rekomendacijos mokymosi procese*. Vilnius: Ugdymo plėtotės centras.
50. *Lietuvos korupcijos žemėlapis 2016. Išsami tyrimo ataskaita*. (2016). Vilnius: Vilmorus. Prieiga per internetą: <https://www.stt.lt/lt/menu/tyrimai-ir-analizes/> (Žiūrėta 2018-09-13).
51. Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerija, Šiuolaikinių didaktikų centras. (2005). *Antikorupcinio ugdymo galimybės bendrojo lavinimo mokykloje*. Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras.
52. *Lithuania - World Happiness Index*. (2018). Prieiga per internetą: <https://countryeconomy.com/demography/world-happiness-index/lithuania> (Žiūrėta 2018-09-13).
53. LR Specialiųjų tyrimų tarnyba. (2018). *Korupcijos prevencija*. Prieiga per internetą: <http://www.stt.lt/lt/menu/korupcijos-prevencija/#turinys> (Žiūrėta 2018-09-13).
54. *Mano mėgstamas metodas. Metodai, padedantys mokiniams ugdytis mokymosi mokytis, komunikavimo ir gamtamokslę kompetencijas, ir jų taikymo pavyzdžiai (2010)*. Vilnius: Ugdymo plėtotės centras. Prieiga per internetą: <http://santaros.lt/wp-content/uploads/2014/08/metodu-aprasai-2010-04-01.pdf> (Žiūrėta 2018-09-13).
55. Marquette, H., Flanary, R., Rao, S., Morris, D. (2012). *Supporting anti-corruption reform in partner countries: concepts, tools and areas for action*. Concept Paper (2). Brussels: Europe Aid. Prieiga per internetą: <https://europa.eu/capacity4dev/t-and-m-series/blog/concept-paper-nr-2-supporting-anti-corruption-reform-partner-countries---concepts-tools-and-are> (Žiūrėta 2018-09-10).
56. Mečkauskas, V. (2009). *Antikorupcinių priemonių efektyvumas*. Pranešimas. Prieiga per internetą: <http://www.silute.lt/publ/Korupcija/VMeckausko.pdf> (Žiūrėta 2018-09-13).
57. Mirzayev, E. (2018). *How Corruption Affects Emerging Economies*. Prieiga per internetą: <https://www.investopedia.com/articles/investing/012215/how-corruption-affects-emerging-economies.asp> (Žiūrėta 2018-09-13).
58. *Projektinės veiklos ir jų valdymas*. (2010). VšĮ „Konsultus mokymai“. Prieiga per internetą: <http://www.bchi.lt/LBD/saitas/files/Projektines%20veiklos%20ir%20ju%20valdymas.pdf> (Žiūrėta 2018-09-10).
59. Raižienė, S. (2009). *Nuostatos ir elgesys*. Pristatymas. Prieiga per internetą: <http://www.sraiziene.home.mruni.eu/wp-content/uploads/2009/03/Nuostatos-ir-elgesys.pdf> (Žiūrėta 2018-09-14).

60. Riley, G. (2018). *Barriers to Growth and Development - Corruption and Conflict*. Prieiga per internetą: <https://www.tutor2u.net/economics/reference/development-and-growth-constraints-corruption-and-conflict> (Žiūrėta 2018-09-13).
61. *Šalies statistika*. (2018). Lietuva bešešėlino.lt. Prieiga per internetą: <http://www.beseselio.lt/statistika> (Žiūrėta 2018-09-13).
62. *Šešios mąstymo skrybėlės*. (2012). Prieiga per internetą: <https://mokovas.wordpress.com/2012/05/09/sesios-mastymo-skrybeles/> (Žiūrėta 2018-09-13).
63. Toleikienė, R., Balčiūnas, S., Sauliūtė, A. (2018). *Jaunimo nuostatos ir požiūris į korupciją bei antikorupcinis potencialas. Tyrimo ataskaita*. Tyrimas atliktas įgyvendinant ES struktūrinių fondų lėšų bendrai finansuojamą projektą „Šiaulių apskrities jaunimo nepakantumo korupcijai nuostatų formavimas“, projekto Nr.10.1.2-ESFA-K-917-02-0017. Šiauliai: Šaurės Lietuvos kolegija.
64. Transparency International Lietuvos skyrius. (2011). *Lietuvos jaunimo sąžiningumo tyrimas*. Prieiga per internetą: http://www.transparency.lt/wp-content/uploads/2015/10/tils_jaunimo_saziningumo_tyrimas-1.pdf (Žiūrėta 2018-09-10).
65. Transparency International Lietuvos skyrius. (2017). *Korupcijos suvokimo indeksas (KSI)*. Prieiga per internetą: <https://www.transparency.lt/korupcijos-suvokimo-indeksas-ksi/> (Žiūrėta 2018-09-10).
66. Transparency International Lietuvos skyrius. (2018a). *Korupcijos suvokimo indeksas 2017. Tyrimo rezultatai. 2018 m. vasaris*. Prieiga per internetą: http://www.transparency.lt/wp-content/uploads/2018/02/KSI_2017_rezultatai.pdf (Žiūrėta 2018-09-13).
67. Transparency International Lietuvos skyrius. (2018b). *Korupcijos suvokimo indekse Lietuvos situacija nepakito*. Prieiga per internetą: <https://www.transparency.lt/korupcijos-suvokimo-indekse-lietuvos-pozicija-nepakito/> (Žiūrėta 2018-09-13).
68. UNODC, World Economic Forum. (2015). *The Impact of Corruption: Perspectives from Millennial Voices*. Prieiga per internetą: <http://widgets.weforum.org/partnering-against-corruption-initiative/> (Žiūrėta 2018-09-13).